

AGENDA

Punt 1 **Begroeting en Opening**

Punt 2 **Verslag van de vergadering d.d. 8 november 2017**
(toegezonden per mail d.d. 20 december 2017)

Punt 3 **INTERREG V A Deutschland-Nederland (bijlagen)**

1. Actuele stand van zaken INTERREG VA
 - a) Verslag uit de stuurgroep maart 2018
 - b) Projectoverzicht INTERREG VA
 - c) Voorbereiding INTERREG VI Deutschland-Nederland

2. Nieuwe projectvoorstellen en standpuntbepaling
 - a) Tympagel
 - b) Smart Energy Enablers
 - c) O.K.-Regio(n)

Punt 4 **Mededelingen/Rondvraag** (mondeling tijdens de vergadering)

- a) Werkbezoek Staatssecretaris Knops
- b) Ontvangst Duitse ambassade in Den Haag
- c) Euregio-Wegwijzer

Punt 5 **Sluiting**

**Verslag van de vergadering
van de commissie voor economische aangelegenheden
op 8 november 2017 in het Euregioforum bij de Euregio Rijn-Waal**

Aanwezig	Zie presentielijst
PUNT 1	<p>Begroeting en opening</p> <p>De voorzitter, de heer Dietzfelbinger, begroet de aanwezigen en opent de vergadering met de vraag of de leden van de commissie akkoord zijn met de onderhavige agenda en of er kanttekeningen en/of wensen tot wijziging zijn. Het laatste is niet het geval. Derhalve wordt de agenda vastgesteld.</p>
PUNT 2	<p>Goedkeuring van het verslag van de vergadering op 10 mei 2017</p> <p>Er zijn geen opmerkingen. Het verslag wordt ongewijzigd unaniem vastgesteld.</p>
PUNT 3	INTERREG V A – Actuele stand van zaken
Punt 3.1a	<p>Verslag vanuit de vergaderingen van de stuurgroep in juni 2017 en oktober 2017</p> <p>De heer Zoete schetst de stand van zaken en geeft aan dat de projecten</p> <ul style="list-style-type: none"> - The Green Blue Rhine Alliance (kosten € 3.545.380,81; EU-middelen € 1.772.690,40), - Het verhaal van oorlog en vrijheid zonder grenzen – Die Geschichte von Krieg und Freiheit ohne Grenzen (kosten € 1.698.600,25; EU-middelen € 849.300,12) - en Regional Skills Labs (kosten € 2.218.060,00; EU-middelen € 1.109.020,00) <p>in de diverse commissies van een positief advies zijn voorzien en in de vergaderingen van de INTERREG-stuurgroep in juni en oktober 2017 konden worden goedgekeurd. Deze goedkeuringen hebben bijgevolg ook effecten op het restbudget en hij verwijst hierbij dan ook direct naar het projectoverzicht.</p> <p><u>Besluit:</u> Kennisneming</p>
Punt 3.1b	<p>Projectoverzicht INTERREG V A</p> <p>De heer Zoete, RPM ERW, licht het projectoverzicht toe en geeft aan dat er in het kader van de ontwikkeling van projecten van het Strategische Initiatief via de Euregio Rijn-Waal negen projecten zijn goedgekeurd met een totaal volume van ca. € 34 miljoen aan INTERREG-middelen. Derhalve komt ca. 34% van de middelen voor Strategische Initiatieven direct ten goede aan projecten uit de Euregio Rijn-Waal. De middelen voor Strategische Initiatieven konden dus ten volle worden benut.</p> <p>Voor op economie en technologie gerichte projecten binnen prioriteit 1 „Overige sectoren“ zijn nog middelen beschikbaar ten bedrage van € 8,2 miljoen. Binnen</p>

	<p>prioriteit 2 (Maatschappelijke thema's) is vanwege de hoge bezettingsgraad nog € 2,9 miljoen beschikbaar. Hierdoor resulteert een nog beschikbaar subsidievolume ten bedrage van € 11,1 miljoen.</p> <p>De voorzitter dankt de heer Zoete voor zijn betoog en stelt de leden van de commissie in de gelegenheid vragen te stellen. De heer Schmidt, burgemeester van de gemeente Sonsbeck, juicht het goede verloop van de projectontwikkeling toe en vraagt waaraan een dergelijk goed verloop van de ontwikkeling van projecten eigenlijk te danken is. De heer Zoete geeft aan dat de goed functionerende netwerken en de inmiddels bewerkstelligde vereenvoudigingen bij het indienen van aanvragen tot deze ontwikkeling hebben geleid.</p> <p>De voorzitter informeert naar het bezettingspercentage van de Strategische Initiatieven ter hoogte van 34%. De heer Zoete verklaart dat het eigenlijke gestelde doel van 25% kon worden overtroffen. De voorzitter juicht deze bovengemiddeld succesvolle ontwikkeling toe. De heer Kamps wijst er in dit verband echter op dat projectpartners uit de Euregio Rijn-Waal financieel ook betrokken zijn bij projecten in de andere Euregio's en omgekeerd.</p> <p><u>Besluit:</u> Kennisneming</p>
Punt 3.2	Nieuwe projectvoorstellen
Punt 3.2a	<p>Presentatie projectvoorstel “Bel Air”</p> <p>De voorzitter nodigt de heer dr. Breuer van GIQS e.V. en de heer Mäkelburg uit om het projectvoorstel aan de commissie te presenteren. De leadpartner licht het projectvoorstel toe.</p> <p>De heer Jilissen, gemeente Cuijk, wijst op het in de provincie Noord-Brabant gevestigde AgrifoodCapital en de in dit kader geplande hotspots. De in het Land van Cuijk ingerichte innovatiehotspot zou heel goed passen bij de projectopzet van Bel Air.</p> <p>De heer Breuer geeft aan dat er in de provincie Noord-Brabant al nauwe contacten bestaan en dat men bij de inrichting van een begeleidingsstructuur met dit punt rekening zal houden.</p> <p>Mevrouw Van der Werf, gemeente Zevenaar, brengt de crisis in de pluimveesector in verband met de fipronil-affaire ter sprake en vraagt of er voor dit project in de regio wel geïnteresseerde MKB-bedrijven zijn.</p> <p>De heer Breuer geeft aan dat het zeker moeilijk is de bedrijven direct te benaderen, maar merkt op dat via de ZLTO en de Landwirtschaftskammer NRW bedrijven voor het project te vinden zullen zijn.</p> <p>Mevrouw Aaldering, gemeente Ede, wijst er op dat tevens moet worden getracht kennisinstellingen bij het project te betrekken, bijvoorbeeld de Universiteit van Wageningen (WUR).</p> <p>De heer Breuer wijst op al bestaande contacten met DLV Advies in het kader</p>

	<p>van het consortium en geeft aan dat daarmee ook relaties worden opgebouwd met Wageningen University (WUR).</p> <p>Mevrouw Eimers, gemeente Nijmegen, vraagt in welke verhouding de personele kosten tot de overige kosten staan. De heer Breuer benadrukt dat het bij de begroting om een inschatting van de te verwachten kosten gaat en de begroting derhalve nog op enkele punten open is.</p> <p>De heer dr. Dietzfelbinger, IHK, wijst er op dat het project na een fase van inventarisatie in de uitvoeringsfase terechtkomt, waarmee dan dienovereenkomstige technologiekosten zijn verbonden. Deze worden dan naar het zich laat aanzien ook door de pilotondernemingen gedragen.</p> <p>De heer Breuer, GIQS, geeft aan dat deze worden gezocht en vervolgens eveneens bij het project worden betrokken.</p> <p>De voorzitter dankt voor de uiteenzettingen en deelt mede dat de commissie in deze vergadering een advies zal uitspreken. De projectdrager wordt hierover door de secretaris op de hoogte gesteld.</p> <p><u>Standpuntbepaling:</u></p> <p>De heer Kamps merkt op dat het hier om een zeer actueel project gaat. Er moet worden geprobeerd partners uit Ede en/of uit het Land van Cuijk bij het project te betrekken.</p> <p>De Landwirtschaftskammer NRW – Haus Riswick uit zich eveneens positief met het perspectief van marktpenetratie aan Duitse zijde.</p> <p>De commissie komt tot het besluit dat er aan dit project een positief advies kan worden verleend, met inachtneming van de suggestie dat kennisinstellingen, bijv. WUR, en netwerken, bijv. dat van de innovatiehub uit het Land van Cuijk, zo mogelijk bij het project worden betrokken.</p> <p><u>Besluit:</u></p> <p>Het project met een unaniem positief advies aan de Euregiaraad doorsturen, met inachtneming van de suggestie dat kennisinstellingen, bijv. WUR, en netwerken, bijv. dat van de innovatiehub uit het Land van Cuijk, zo mogelijk bij het project worden betrokken.</p>
<p>Punt 3.2b</p>	<p>Presentatie projectvoorstel “Heavy Duty”</p> <p>De voorzitter nodigt de heer Hildenhagen uit om het projectvoorstel aan de commissie te presenteren. De leadpartner licht het projectvoorstel toe.</p> <p>De voorzitter, IHK, informeert naar het doel van het project. Wat is het eindproduct? Voorts vraagt hij naar het economische voordeel en de knowhow voor de bedrijven. Profiteren uiteindelijk alleen de bedrijven die deel uitmaken</p>

van het consortium?

De projectdrager licht de afzonderlijke te ontwikkelen (deel-)producten toe. Het consortium streeft naar de ontwikkeling van een marktstandaard die uiteindelijk voor de acceptatie en marktpenetratie van groot belang is.

De heer Czichy, Kreis Wesel, ziet in de monitoring van de motoren ook mogelijkheden en voordelen voor ondernemingen uit de regio. Hij ziet hier vooral de fabrikanten van hijsmaterieel als een interessante doelgroep.

De heer Kamps vraagt of de te ontwikkelen producten ook kunnen worden ingebouwd in al draaiende systemen. De projectdrager bevestigt dit.

De heer dr. Stork, Landwirtschaftskammer Haus Riswick, vraagt of er in de database ook ervaringsgegevens en grenswaarden worden opgenomen. Dit wordt bevestigd.

De heer Schmidt, burgemeester van de gemeente Sonsbeck, vraagt hoe de nagestreefde productontwikkeling moet worden gezien met het oog op de internationale markt tegenover de regionale markt. De projectdrager geeft hierbij aan dat de productontwikkeling primair bij de betrokken partners van het consortium plaatsvindt. Deze ontwikkeling heeft echter ook belangrijke voordelen voor de gebruikers met het oog op de efficiëntie van de nieuw te gebruiken werktuigen. Ten slotte heeft natuurlijk ook het *unique selling point* van de nieuwe ontwikkeling een aanzienlijke invloed op de marktpositie van de projectpartners, zowel internationaal als regionaal.

De heer Czichy, Kreis Wesel, vraagt nogmaals naar de verhouding tussen personele en overige kosten. De projectdrager geeft aan dat de hoge personele kosten hun oorzaak hebben in de hoge ontwikkelingskosten.

De voorzitter, IHK, wijst op de samenwerkingsmogelijkheden met de Universität Duisburg-Essen en met Fraunhofer IMS.

De projectdrager geeft aan al over de juiste contacten te beschikken. Deze hebben ook betrekking op de contacten met de Hochschule Rhein-Waal.

De voorzitter, IHK, geeft nog eens aan dat er ook van de kant van de commissie zeker de bereidheid bestaat bij het tot stand brengen van contacten ondersteuning te bieden.

De voorzitter dankt voor de uiteenzettingen en deelt mede dat de commissie in deze vergadering een advies zal uitspreken. De projectdrager wordt hierover door de secretaris op de hoogte gesteld.

Standpuntbepaling:

Aan het project wordt een unaniem positief advies verleend, met inachtneming van de suggestie dat kennisinstellingen zoals de Universität Duisburg-Essen,

	<p>faculteit Maschinenbau (werktuigbouwkunde), zo mogelijk bij het project worden betrokken.</p> <p><u>Besluit:</u> Het project met een positief advies aan de Euregioraad voorleggen, met inachtneming van de suggestie dat kennisinstellingen zoals de Universität Duisburg-Essen, faculteit Maschinenbau (werktuigbouwkunde), zo mogelijk bij het project worden betrokken.</p>
<p>Punt 3.2c</p>	<p>Presentatie van het projectvoorstel “EnerPro”</p> <p>De voorzitter nodigt de heer Riegebauer uit om het projectvoorstel aan de commissie te presenteren. De leadpartner licht het projectvoorstel toe.</p> <p>Mevrouw Aaldering, gemeente Ede, vraagt of in dit project ook de betrokkenheid van de consument is gewaarborgd. De projectdrager verklaart dat de consument niet direct bij het project wordt betrokken.</p> <p>De gemeente Ede vraagt voorts of de betaalbaarheid in het kader van „Weg vom Gas“ (voet van het gaspedaal) kan worden gewaarborgd. De projectdrager verklaart dat juist de ontwikkeling van nieuwe technologieën zal leiden tot betaalbaarheid van maatregelen ter vermindering van CO2.</p> <p>De heer Henseler, IHK, wijst op de beschreven subsidiesystematiek en op de door de bedrijven te leveren eigen bijdrage.</p> <p>De heer Dietzfelbinger, IHK, vult hierbij aan dat in het kader van het project 250 MKB-bedrijven moeten worden benaderd. Zijn deze bedrijven in de regio te vinden?</p> <p>De projectdrager geeft hierbij aan dat met de nadruk op zonne-energie- und PV-technologie dit aantal van 250 MKB-bedrijven ook daadwerkelijk kan worden bereikt.</p> <p>Het RPM ERW geeft hierbij aan dat het bij dit projectmodel om een open systeem gaat en dat het risico uiteindelijk bij de projectdrager ligt. De projectdrager schat van zijn kant de realiseerbaarheid op grond van ervaringsgegevens als relatief hoog in.</p> <p>Het RPM ERW geeft nog eens algemeen aan dat het gekozen projectmodel vergelijkbaar is met dat van het kaderproject People-to-People; hier alleen gericht op energie.</p> <p>De heer Czichy, Kreis Wesel, vraagt waar hier de voordelen voor de bedrijven liggen.</p> <p>De heer Kamps geeft aan dat de subsidiëring van bedrijven in het kader van dit project vermoedelijk op ca. 40% ligt. De IHK vult aan dat de beslissing om al dan niet deel te nemen uiteindelijk bij de bedrijven zelf ligt.</p> <p>Het RPM ERW wijst in dit verband op de snelle en laagdrempelige aanvraagprocedure voor het MKB.</p> <p>De gemeente Sonsbeck informeert naar de voortgangscontrole. Hoe wordt deze</p>

	<p>teruggekoppeld. De heer Kamps merkt op dat de toekenningen door de Euregio Rijn-Waal worden afgegeven. Het dagelijks bestuur wordt hiervan in kennis gesteld.</p> <p>De voorzitter dankt voor de uiteenzettingen en deelt mede dat de commissie in deze vergadering een advies zal uitspreken. De projectdrager wordt hierover door de secretaris op de hoogte gesteld.</p> <p><u>Standpuntbepaling:</u></p> <p>Door de IHK wordt nog eens in positieve zin opgemerkt dat het project door de Euregio Rijn-Waal wordt begeleid. Ook Kreis Wesel benadrukt nog eens de mogelijkheden die dit subsidiemodel voor het MKB biedt.</p> <p>De commissie komt tot het besluit dat er aan dit project een positief advies kan worden verleend.</p> <p><u>Besluit:</u></p> <p>Het project met een positief advies aan de Euregioraad voorleggen.</p>
<p>PUNT 4</p>	<p>Mededelingen/rondvraag</p> <p>a) EU-mededeling – Groei en cohesie stimuleren in grensregio's van de EU</p> <p>De heer Kamps licht het stuk toe. De discussie over de voortzetting van INTERREG na 2020 is al begonnen. De onderhavige documenten zijn belangrijk voor de toekomstige ontwikkeling. Er kan in positieve zin worden geconstateerd dat INTERREG is uitgegroeid tot een vaste factor in het kader van het cohesiebeleid.</p> <p>De Europese Commissie ziet hier met name een gerichtheid op thema's zoals arbeidsmarkt, gezondheid en burgerbetrokkenheid.</p> <p>Voorlopig blijft nog onduidelijk hoe de financiële omvang van het programma er vanwege de Brexit gaat uitzien. Door het wegvallen van het Verenigd Koninkrijk als nettobetaler zouden de beschikbare middelen wel eens lager kunnen uitvallen.</p> <p>De grensregio's zullen hun aandacht op de hoofdsteden moeten richten. De ontwikkelingen in Nederland gaan mogelijk leiden tot een evt. gebiedsuitbreiding en dus tot een nieuw subsidiegebied.</p> <p>De grensregio's zullen van hun kant trachten een gezamenlijke standpuntnota op te stellen en daarmee een gezamenlijke lobby te organiseren.</p> <p>Van de kant van de EU hoeft waarschijnlijk niet veel weerstand te worden verwacht. De uitdagingen dienen eerder op nationaal niveau te worden gezocht.</p> <p>De gemeente Zevenaar, mevrouw Van der Werf, vraagt hoe het kan dat er langs de gehele NO/SE-grens sprake is van één subsidiegebied. De heer Kamps verklaart dat dit een beslissing is geweest van de betreffende lidstaat.</p> <p>De voorzitter vraagt of de toentertijd gevoerde discussie over de grensregio's in Oost-Europa nog actueel is. De heer Kamps geeft aan dat er evenals voorheen</p>

een groot deel van de EU-middelen naar de Zuidoost-Europese landen stroomt en het aandeel van INTERREG relatief onaangeroerd blijft.

De heer Henseler, IHK, vraagt of er in dit verband ook over de aan de Euregio's toe te wijzen delen wordt gesproken. De heer Kamps benadrukt de voortrekkersrol van het Programma Deutschland-Nederland en dat de subsidiariteit en het lokale niveau juist ook door de deelname van de Euregio's zeer diep is verankerd.

Mevrouw Van der Werf, gemeente Zevenaar, informeert naar de voor eind 2017 geopende *call*, zoals deze in de mededeling van de EU wordt genoemd. De heer Kamps geeft aan dat het hierbij gaat om projectmogelijkheden voor het wegwerken van een grensprobleem in het kader van een *best practice*. Actief wordt het thema door het bureau ERW nog niet behandeld.

Besluit:

Kennisneming

b) Resultaten verkiezingen Nederland en Duitsland

De heer Kamps benadrukt hierbij nog eens de verwijzingen naar de grensoverschrijdende samenwerking zowel in het Nederlandse regeerakkoord als in het *Koalitionsvertrag* in Nordrhein-Westfalen. Hij wijst er op dat de *Europaminister* van NRW zijn toezegging bij gelegenheid van de eindejaarsbijeenkomst heeft gedaan.

Ook door de IHK wordt er nog eens op gewezen dat het concept van de Niederrheinlande aan de nieuwe *Europaminister* en aan de *Regierungspräsidentin* is overhandigd. Er zal met haar hierover in januari ook een gesprek plaatsvinden.

Besluit:

Kennisneming

c) Vooraankondiging eindejaarsbijeenkomst Euregio Rijn-Waal

Geen opmerkingen.

Besluit:

Kennisneming

d) Vergaderschema 2018

Gewezen wordt op de verplaatsing van het netwerkevenement Euregioraad naar 8 maart 2018. De IHK vult hierbij aan dat de commissievergaderingen zouden moeten worden gepland met inachtneming van de planning van het Duits-Nederlands Economisch Forum in Mönchengladbach.

Besluit:

	Kennisneming
PUNT 5	Rondvraag/sluiting Er zijn geen andere vragen of opmerkingen. De voorzitter sluit de vergadering onder dankzegging aan de deelnemers om 16:15 uur.

Kleve, 21 november 2017

A. Kochs
Ambtelijk secretaris

INTERREG V A – Actuele stand van zaken

Verslag uit de stuurgroep maart 2018

De projectontwikkeling zowel voor projecten binnen de bovenregionale Strategische Initiatieven Agribusiness & Food, HTSM, Energie-CO2, Health & LifeSciences en Logistiek alsook voor de regionale projecten in Prioriteit 1 en 2 vindt reeds actief plaats.

Prioriteit 1, Overige sectoren

- In de vergadering van de INTERREG-Stuurgroep Euregio Rijn-Waal van 20-03-2018 werd het volgende project ten laste van het budget Overige Sectoren van prioriteit 1 goedgekeurd:
 - **EnerPRO**
(Kosten €4.230.005,00; EU-middelen €2.115.002,50)

Dit project werd door de commissies reeds positief geadviseerd; de adviezen zijn door de Euregioraad overgenomen.

Dit Strategisch Initiatief werd door het INTERREG Innovatie Overleg positief geadviseerd; de adviezen werden door de INTERREG VA stuurgroep Euregio Rijn-Waal overgenomen.

Inmiddels zijn ook in de stuurgroepen van de andere Duits-Nederlandse Euregio's meerdere projecten van de Strategische Initiatieven goedgekeurd, waaraan ook partners uit de Euregio Rijn-Waal deelnemen.

Besluitvoorstel:
ter kennisneming

Projectoverzicht INTERREG VA

Het bijgevoegde projectoverzicht INTERREG VA bevat een overzicht van alle goedgekeurde projecten en projectconcepten die bij het Regionale Programmamanagement bij de Euregio Rijn-Waal zijn ingediend. Tevens is er een overzicht met projectbeschrijvingen per prioriteit bijgevoegd.

Van het budget voor Strategische Initiatieven (bovenregionaal INTERREG budget € 104 Mio.) in prioriteit 1 (Economie & Technologie) zijn op totaal programmaniveau inmiddels 100% van de middelen in projecten vastgelegd. Via de Euregio Rijn-Waal zijn hiervoor tot nu toe 9 projecten met een totaal volume van € 34,7 milj. aan INTERREG-middelen goedgekeurd. Ca. 34% van de middelen voor Strategische Initiatieven komen daarom direct ten goede aan projecten uit de Euregio Rijn-Waal. Voor nieuwe bovenregionale projecten zijn geen INTERREG-middelen meer beschikbaar.

In de Overige Sectoren (regionaal INTERREG budget € 8,9 milj.) in prioriteit 1 (Economie & Technologie) zijn inmiddels ca. 23 % van de middelen in projecten vastgelegd. Hier werden tot nu toe 3 projecten goedgekeurd. Voor nieuwe regionale projecten is nog een INTERREG-budget ter hoogte van € 6,8 milj. beschikbaar.

In prioriteit 2 (maatschappelijke thema's) zijn inmiddels 86% van de regionale middelen (INTERREG budget € 20,8 milj.) in 17 projecten vastgelegd. Voor nieuwe regionale projecten is nog een INTERREG-budget ter hoogte van € 2,9 milj. beschikbaar.

In totaal is er op dit moment nog een INTERREG-budget ter hoogte van ca. € 9,7 milj. voor regionale ERW-projecten beschikbaar.

Het tempo van de committering van middelen in het huidige INTERREG V A programma is duidelijk hoger dan het in het vorige INTERREG IV A programma; deze situatie geldt voor alle 4 Euregio's in het INTERREG-programma.

Besluitvoorstel:
ter kennisneming

Übersicht Projektideen und -konzepte INTERREG Deutschland-Niederland

Prio	Strategische Initiative	Projektname	Kurzbeschreibung Projekt	Lead Partner	RPM	Budget	EFRE-Förderung	Status
I	AgriFood	Food-ProTecTs	<p>Combinatieproject met vooraf geformeerde clusters, o.a.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkeling nieuwe systemen voor dier-behandeling als alternatief voor antibiotica. • Nieuwe fluids-technology controle systemen voor dier-gezondheid. • Ontwikkeling nieuwe real-time sensor technologie voor kwaliteits- en veiligheids-bewaking in de vlees-industrie • Ontwikkeling nieuwe technologie en tools voor recycling en upcycling van bio-massa producten uit de levensmiddelen-keten. • Bijscholing MKB food-experts. <p>Kombinationsprojekt mit vorab gebildeten Clustern, u.a.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Entwicklung neuer Systeme zur Tierbehandlung als Alternative für den Einsatz von Antibiotika. • Neue fluid-technology Kontrollsysteme für die Tiergesundheit. • Entwicklung neuer real-time Sensortechnologie zur Qualitäts- und Sicherheitsüberwachung in der Fleischindustrie • Entwicklung neuer Technologie und Werkzeuge für das Recycling und Upcycling von Biomasse- Produkten aus der Lebensmittelkette. • Fort- und Weiterbildung von KMU food-experts. 	GIQS e.V.	ERW	9.984.334,89 €	4.992.167,45 €	Genehmigt durch LA
I	HTSM	ROCKET	<p>Combinatieproject.</p> <p>Stimulering nieuwe hoogwaardige technologische producten (Composites, lightweight materials, MEMS, sensors, Microfluidics, Photonics).</p> <ul style="list-style-type: none"> • MKB-subsidieregeling feasibility studie • MKB-subsidieregeling product-clusters technologische ontwikkeling <p>Kombinationsprojekt.</p> <p>Förderung neuer hochwertiger technologischer Produkte (Composites, lightweight Materials, MEMS, Sensoren, Microfluidics, Photonics).</p> <ul style="list-style-type: none"> • KMU-Förderregelung Machbarkeitsstudie • KMU-Förderregelung Produkt-cluster technologische Entwicklung 	Oost NV	ERW	9.994.868,76 €	4.997.434,38 €	Genehmigt durch LA
I	HTSM	Druide	<p>Cluster van technologiebedrijven en kenniscentra welke gezamenlijk innovatieve systemen ontwikkelen voor drukbare RFID-tags voor massaproductie.</p> <p>Cluster von Technologie-Unternehmen und Forschungseinrichtungen, die gemeinsam innovative Systeme für Druckbare RFID-Tags für Massenmärkte entwickeln möchten.</p>	ID4US GmbH	ERW	4.969.806,50 €	2.484.903,25 €	Genehmigt durch LA
I		Internationaal Netwerkbureau	<p>Intergemeentelijk servicepunt voor grensoverschrijdend-actief MKB.</p> <p>Interkommunaler Servicepunkt für grenzüberschreitend Aktive KMU's.</p>	Gemeente Oude IJsselstreek	ERW	234.744,20 €	116.674,20 €	Genehmigt durch LA

Übersicht Projektideen und -konzepte INTERREG Deutschland-Niederland

I	HTSM	Spectors	Cluster van technologiebedrijven en kenniscentra welke gezamenlijk mobiele en geïntegreerde multisensorsystemen ontwikkelen voor innovatieve toepassingen. Cluster von Technologie-Unternehmen und Forschungseinrichtungen, die gemeinsam mobile und integrierte Multisensorsysteme für innovative Anwendungen entwickeln.	ISIS IC GmbH	ERW	9.884.989,00 €	4.942.494,00 €	Genehmigt durch LA
I	Energie	E-Bus 2020	Cluster van technologiebedrijven en launching-customers werkt samen aan ontwikkeling, bouw en praktijktest van een hybride (ook bovenleidingloos) E-trolley-bus. Cluster von Technologieunternehmen und Launching Customers arbeitet gemeinsam an der Entwicklung, Bau und Praxistest eines Hybrid (auch oberleitungsfreien) E-Trolley-Busses.	Vosloh Kiepe GmbH	ERW	8.656.818,00 €	4.328.409,00 €	Genehmigt durch LA
I	HTSM	DIGIPRO	Ontwikkeling van innovatieve technologisch intelligente producten (Smart Products, Industrie 4.0, innovatieve High-Techproducten). Modulair van opbouw analoog aan „Mechatronika voor MKB“. IO positief. Entwicklung innovativer technologisch intelligenter Produkte (Smart Products, Industrie 4.0, innovative High-Tech-Produkte) in KMU. Modularer Aufbau analog zu „Mechatronik durch KMU“. IO Positiv.	Oost NV	ERW	9.975.980,00 €	4.987.991 €	Genehmigt durch LA
I	HTSM	XTC-ID	Cluster van technologiebedrijven en kenniscentra welke gezamenlijk innovatieve geïntegreerde systemen ontwikkelen voor “Automatische Kapillarsäulenidentifikation mittels Radiofrequenz-Identifikation in Hochtemperaturöfen von Gas-Chromatografen”. IO positief. Cluster von Technologie-Unternehmen und Forschungseinrichtungen, die gemeinsam innovative integrierte Systeme zur “Automatischen Kapillarsäulenidentifikation mittels Radiofrequenz-Identifikation in Hochtemperaturöfen von Gas-Chromatografen” entwickeln möchten. IO positiv.	IMST GmbH	ERW	3.569.936,25 €	1.784.968,63 €	Genehmigt durch LA
I	Energie	Clean Energy Crossings	De stichting kiEMT en de EnergieAgentur.NRW ontwikkelen in nauw overleg met de regionale overheden een cleantech innovatieproject met MKB-clusters rondom de aandachtsgebieden elektrische mobiliteit, smart-homes & smart-grids en duurzame en decentrale opwekking . Die Stichting kiEMT und die EnergieAgentur.NRW entwickeln in enger Abstimmung mit den regionalen Behörden ein Cleantech Innovationsprojekt mit KMU Clustern rundum die Interessensgebiete elektrische Mobilität, Smart-Homes & Smart-Grids und nachhaltige und dezentrale Gewinnung.	Stichting Kiemt	ERW	4.855.807,30 €	2.427.903,65 €	Genehmigt durch LA
I	Logistik	I-AT	Ontwikkeling van innovatieve technologische producten en systemen t.b.v. autonoom zelfrijdende auto's. Entwicklung von innovativen technologischen Produkten und Systemen für autonom selbstfahrende PKW.	Provincie Gelderland	ERW	8.466.591,84 €	3.784.191,84 €	Genehmigt durch LA
I	AgriFood	Regional Skills Labs	Versterking van het regionale MKB (Agribusiness en food sector) door training van toekomstgericht beroepsvaardigheden van jonge talenten. Stärkung der regionale KMU (Agrobusiness und Food Sektor) durch Training von zukunftsorientierten Brufspraktiken für junge Talente.	IMBSE (über RPM ERMN)	ermn	2.218.060,00 €	554.510,00 €	Genehmigt durch LA

Übersicht Projektideen und -konzepte INTERREG Deutschland-Niederland

I	Energie	Enerpro	Innovatieproject met MKB product-clusters rondom duurzame energie. Innovationsprojekt mit KMU Produkt-Clustern rundum nachhaltige und erneuerbare Energie.	Zentrum für Innovative Energiesy	ERW	4.230.005,00 €	2.115.002,50 €	Genehmigt durch LA
I	Agrifood	Bel Air	Ontwikkeiling van een nieuw technologisch systeem dat de uitstoot van endotoxinen aan de bron (pluimveehouderijen) en daarmee ademproblemen bij omwonenden reduceert. Entwicklung neuartiges technologisches System, welches den Ausstoß von Endotoxinen an der Quelle (Geflügelhaltungsbetriebe) und damit Atemwegserkrankungen reduziert.	GIQS e.V.	ERW	2.633.037,18 €	1.316.518,59 €	Antrag/ausgearbeitetes Konzept
I		Heavy Duty	Entwicklung Intelligenter asynchroner Elektromotor für die Verwendung in der Hebezeugtechnik, in und auf Schiffen und im allgemeinen Maschinenbau. Ontwikkeling van een intelligente asynchrone electromotor voor gebruik in tiltechniek in/en op schepen en voor de algemene machinebouw.	RF-Frontend	ERW	1.996.926,55 €	998.633,28 €	Antrag/ausgearbeitetes Konzept
I	HTSM	Internet of Agriculture	Regionaal LoRa (Low Range) sensor netwerk. Regionales LoRa (Low Range) Sensornetzwerk	MCC e.V.	ERW	1.443.800,00 €	721.900,00 €	Idee/Grobkonzept
I	LS&Health	Aktiv aus dem Stimmungstief	Bevordering van een actieve levensstijl door innovatieve oplossingen in sport, voeding en gezondheidszorg. Förderung eines aktiven Lebensstils durch innovative Lösungen in Sport, Ernährung und im Gesundheitswesen.	Sport & Technology	ERW	2.000.000,00 €	1.000.000,00 €	Idee/Grobkonzept
I		The Next Stage	Ondersteuning innovatieve jonge bedrijven. Förderung innovatieve Jungunternehmen.	KplusV	ERW	1.800.000,00 €	900.000,00 €	Idee/Grobkonzept
I		Business Angels ohne Grenze	Pilotproject waarbij Business Angels en jonge ondernemingen separaat en gezamenlijk worden voorbeid op grensoverschrijdende financiering door Business Angels. Pilotprojekt wobei Business Angels und Jung Unternehmen separat undf gemeisam vorbereitet werden auf Grenzüberschreitende Finanzierung durch Business Angels.	Angels Funding Germany	ERW	300.000,00 €	150.000,00 €	Idee/Grobkonzept
I		Talents & Tools	Talent-Pool voor TOP-afgestudeerden bemiddelt grensoverschrijdend tussen TOP-afgestudeerden en MKB in het buurland. Doel is de uitstroom van TOP-afgestudeerden uit de grensregio te reduceren. Talent-Pool von TOP-Absolventen vermittelt Absolventen grenzüberschreitend in KMU im Nachbarland. Ziel ist die Abwanderung von TOP-AbsolventInnen aus der Grenzregion zu reduzieren.	Radboud Universiteit	ERW	1.500.000,00 €	750.000,00 €	Idee/Grobkonzept
I	Energie	Neue Sanitation	Ontwikkeling van nieuwe technieken en processen t.b.v. afvalwaterzuivering gecombineerd met experimenten door bewoners/gebruikers. Entwicklung neue Techniken und Verfahren von Abwasserreinigung kombiniert mit Experimenten von Bewohnern/Benutzern.	Sweco Nederland	ERW	1.950.000,00 €	975.000,00 €	Idee/Grobkonzept
I	HTSM	Sprachtechnologie	Ontwikkeling van nieuwe spraaktechnologische industrie-systeme. Entwicklung von neuartige sprechtechnologische Industrie-Systeme.	Radboud	ERW			Idee/Grobkonzept
I	LS&Health	Tympagel	Ontwikkeling van innovatieve producten t.b.v. trommelvlies herstel. Entwicklung neuartiger Produkte für Trommelfellbesserung.	BioMed Elemets BV	ERW	900.000,00 €	450.000,00 €	Idee/Grobkonzept
I		Nachhaltig Bauen	Ontwikkeling van nieuwe systemen voor duurzaam bouwen. Entwicklung neuartige Systeme für nachhaltig bauen.	?	ERW			Idee/Grobkonzept
I		O.K.-Regio(n)	Ontwikkeling van nieuwe werkwijzen/systemen t.b.v. de versterking van de circulaire economie. Entwicklung neuartige Arbeitsweisen/Systeme zur Stärkung der Kreislauf-Wirtschaft.	Cirkelstad U.A.	ERW	3.825.000,00 €	1.912.500,00 €	Idee/Grobkonzept

Übersicht Projektideen und -konzepte INTERREG Deutschland-Niederland

I	LS&Health	Asbest	Ontwikkeling van innovatieve methoden ter reductie van asbest-risico's en versnelling van de afbouw van de asbestproblematiek. Entwicklung innovativer Methoden zur Reduzierung des Asbestrisikos sowie der beschleunigte Abbau der Asbest-problematik.	?	ERW			Idee/Grobkonzept
I	HTSM	Rocket reloaded	Stimulering nieuwe hoogwaardige technologische producten (Composites, lightweight materials, MEMS, sensors, Microfluidics, Photonics). • MKB-subsidieregeling product-clusters technologische ontwikkeling Förderung neuer hochwertiger technologischer Produkte (Composites, lightweight Materials, MEMS, Sensoren, Microfluidics, Photonics). • KMU-Förderregelung Produkt-cluster technologische Entwicklung	Oost NV	ERW			Idee/Grobkonzept
I	Energie	Smart Energy Enablers	Ontwikkeling van nieuwe energie-managementsystemen. Entwicklung neuartige Energie-Managementsysteme.	Movements Group BV	ERW	1.800.000,00 €	900.000,00 €	Idee/Grobkonzept
I	LS&Health	Epistop	Ontwikkeling van innovatieve bloedingstoppende producten gebaseerd op kogelvormige nano-particles van biopolymeren. Entwicklung innovativer Blutstillungs-Produkte basierend auf kugelförmige Nano-particles von Biopolymeren.	BioMed Elemets BV	ERW			Antrag/ausgearbeitetes Konzept
I	LS&Health	Heathy Additives	Bevordering van een actieve/gezonde levensstijl door innovatieve oplossingen in voeding. Förderung eines aktiven/gesunden Lebensstils durch innovative Lösungen in Ernährung.	Radboud UMC	ERW			zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	Logistik	Automatic Couriers	Ontwikkeling zelfrijdende koerierrobot. Entwicklung selbstfahrende Kurierroboter.	Teleretail	ERW			zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	HTSM	Alfred	Terminal Front-end 5e generatie mobielezenders. Terminal Front-end 5. Generation Mobil-Funk.	IMST GmbH	ERW			zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	Logistik	Transport Tür zu Tür	Innovatieve keten van huis tot huis personenvervoer. Innovative Kette Haus zu Haus Personentransport.	Crossing Bridges	ERW			zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I		GAME2GAMES	Netwerkontwikkeling en uitwisseling en co-creatie van nieuwe producten binnen de sector van interactieve games. Netzwertentwicklung, Austausch und Co-Entwicklung von neuen Produkten innerhalb des Bereiches für interaktive Games.	u.a. Games Bundesverband e.v.	ERW			zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I		IISI	Versterking van de samenwerking tussen en internationalisering van jonge kennisintensieve bedrijven van beide zijden van de grens. Stärkung der Kooperation zwischen und internationalisierung von junge wissensintensive Unternehmen beider Seiten der Grenze.	Euregio Rhein-Waal	ERW			zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	Energie	Ecovat	Ontwikkeling van nieuwe energie-managementsystemen (thermal energy storage for residential areas). Entwicklung neuartige Energie-Managementsysteme (thermal energy storage for residential areas).	?	ERW			zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	AgriFood	Nextgarden	Ontwikkelen van grensoverschrijdende MKB partnerships in de levensmiddelenketen (groeten en fruit) op het gebied van marktgestuurde produktinnovaties, marketing, verkoop en logistiek. Entwicklung grenzüberschreitender KMU-Partnerschaften in der Lebensmittelkette (Gemüse- und Obstanbau) im Bereich marktgesteuerter Produktinnovationen, Marketing, Verkauf und Logistik.	Gemeente Lingewaard	ERW			zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	Energie	Waterstof		Waterstofnet.eu	ERW			zurückgezogen/nicht mehr aktiv

Übersicht Projektideen und -konzepte INTERREG Deutschland-Niederland

I		Crossborder Incubator Accelerator	Internationaliserings- en co-creatie-programma voor jonge internationaal georiënteerde bedrijven gevestigd in incubator-centra bij en rondom de kenniscentra in het grensgebied. Internationaliserings- und co-Entwicklungs-Programm für junge international orientierte Unternehmen sesshaft in Inkubator-Centern, in und rund um die Institutionen im Grenzgebiet.	ERW/Oost NV	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I		Industrial Desgin	Samenwerking, netwerkontwikkeling en uitwisseling binnen de creatieve sector (MKB) ter versterking van de creatieve economie. Zusammenarbeit, Netzwerkentwicklung und Austausch innerhalb des Kreativsektors (KMU) zur Stärkung der Kreativwirtschaft.	Oost NV/Artez	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	Energie	Skeiron	Skeiron ontwikkelt een hoog efficiënte vliegende windturbine. Skeiron entwickelt eine hoch-effiziente fliegende Windturbine.	Qconcepts D&E BV	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	LS&Health	Neuregio 2.0	Ontwikkeling van systemen voor o.a. vroegherkenning van neurofysiologische storingen. Systementwicklung zur Früherkennung von neurophysiologischen Störungen.	Hochschule Rhein-Waal	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	LS&Health	Nanosense 2.0	In dit project worden innovaties ontwikkeld geschikt voor vroegtijdige opsporing, preventie en detectie van kankercellen en ziektekiemen. In diesem Projekt werden mehrere Innovationen entwickelt, für die Früherkennung, Prävention und Erkennung von beispielsweise Krebszellen, und Pathogenen.	CBMR Scientific BV	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	Logistik	Acces	Co-creatie van innovatieve transnationale transport strategien in de grensregio. Entwicklung innovativer transnationaler Transportstrategien in der Grenzregion.	Provincie Gelderland	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I		MKB Digitrans	Nu onderdeel van project Digipro. Jetzt Bestandteil Projekt Digipro.	Provincie Gelderland	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	AgriFood	Improvement	Technologieën voor een duurzaam management van gewas, ziekten en plagen, onkruid en water in de moderne pot- en containerteelt (buiten). Produkten für ein nachhaltiges Management von Krankheiten, Schädlingen, Unkräutern und Wasser in moderner Produktion von Topf- und Containerpflanzen (Freiland).	DLO/WUR	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	AgriFood	BioRaft-ND	Mobiele installatie voor maaien en raffineren van gras en andere gewassen. Het door de raffinage verkregen eiwit kan in de levensmiddel en voer-industrie worden ingezet ter vervanging van soja. Mobile Mäh- und Raffinerie-Einheit für Gras und andere Gewächse. Das durch die Raffinierung gewonnene Eiweiß kann in der Lebensmittel- und Futterindustrie als Sojaersatz eingesetzt werden.	Waterschap Aa en Maas	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	AgriFood	Wijnbouw grensregio	Ontwikkeling van (virtueel) NL/D wijnbouw-kenniscentrum. Entwicklung eines (virtuellen) NL/D Kompetenzzentrums – Weinbau.	De Colonjes BV	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	Energie	Healthy and Energy efficient Lighting for hospitals	Intelligent verlichtingssysteem voor ziekenhuizen. Intelligentes Beleuchtungssystem für Krankenhäuser.	ISIS GMBH,	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	Energie	Energie Effizienz E-Bike	Systemen voor betere energie-efficiency voor E-Bikes. Cluster von Technologie-Unternehmen und Systeme für die verbesserte Energie-Effizienz bei E-Bikes.	Hochschule Rhein-Waal	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	Energie	Transitiemodel duurzame energie	Onderzoek transitie model voor duurzame energie. Studie Transitionsmodell für nachhaltige Energie.	MEA	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv

Übersicht Projektideen und -konzepte INTERREG Deutschland-Niederland

I	HTSM	I-Lab. Bridging Science to Business	Stimulieren (begeleiding, advies, financiering) startups, spin-off's en jonge bedrijven inzake nieuwe hoogwaardige technologische producten. Fördern (Begleitung, Beratung, Finanzierung) von Startups, Spin-off's und junge Unternehmen in Sachen neuer hochwertiger technologischer Produkte.	Euregio Rijn-Waal Hochschule Rhein-Waal	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	HTSM	Dijk van de toekomst	Nieuwe technologische systemen voor bewaking/monitoring en alternatieve benutting van dijken. Neuer technologischer Systeme zur Bewachung /Monitoring und alternativer Nutzung von Deichen.	Universiteit Nijmegen	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	HTSM	High –Efficiency Si-based Tandem Photovoltaic technology	Innovatieve zonnencel-systemen. CInnovative Solarzellen-Systeme.	Radboud Universiteit	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	HTSM	SAIL-PRO – Safe and Amplified Industrial Laser Processing	Nu onderdeel van project Rocket. Jetzt Bestandteil Projekt Rocket.	Uni DUE	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	HTSM	Kingdom (Cluster Diamond)	Sensor-gebaseerde innovatieve systemen voor het meten van 'non-invasively blood glucose levels' bij diabetes. Systeme zur Messung von 'non-invasively blood glucose levels' bei Diabetis.	2M Engineering	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I		E-Laad	Grensoverschrijdend slim laden voor elektrische auto's Grenzüberschreitendes Intelligentes Laden für Elektroautos	Stichting E-Laand-NL	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	HTSM	Gar-Go-Boat	Ontwikkeling nieuw amfibisch transportmiddel voor door-to-door goederentransport. Entwicklung neuer amphibischer Transportmittel für Door-to-Door Gütertransport.	De Jong Scheepsservice BV	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv
I	HTSM	Printerreg	Ontwikkeling van nieuwe materialen voor RFID antennesystemen bij 3D-Printing. Entwicklung neuer Materialien für 3D-gedruckte RFID-Antennensysteme.	RF Frontend	ERW				zurückgezogen/nicht mehr aktiv

Prio	Projektname	Kurzbeschreibung Projekt	Lead Partner	RPM	Budget	EFRE-Förderung
II	Plug-In	Aktiviteitenprogramma gericht op de versterking van het ondernemerschap van jonge kunstenaars en curatoren en gericht op het stimuleren van het creatief vermogen van ondernemers. Aktivitätenprogramm zur Stärkung unternehmerischen Engagements junger Künstler und Kuratoren und dem Ziel der Förderung des Kreativpotenzials von Unternehmer.	Stadt Hamminkeln	ERW	778.364,42 €	389.182,21 €
II	Rahmenprojewkt Prio. 2	Kaderprojekt bevordering grensoverschrijdende samenwerking Rahmenprojekt Förderung grenzüberschreitender Zusammenarbeit	Euregio Rhein-Waal	ERW	4.633.328,00 €	2.316.664,00 €
II	Zorg verbindt	Cluserprojekt bevordering grensoverschrijdende gezondheidszorg Clusterprojekt Förderung grenzüberschreitender Gesundheitsversorgung	Euregio Rhein-Waal	ERW	4.640.682,04 €	2.320.341,02 €
II	Ler(n)ende Euregio doet het!	Bevordering grensoverschrijdend beroepsonderwijs Förderung grenzüberschreitender Berufsausbildung	ROC Nijmegen	ERW	4.754.387,00 €	2.377.193,50 €
II	KRAKE: Krachtige Kernen/ Starke Dörfer	Overregionaal activiteitenprogramma stimulerend gebiedsontwikkeling op het platteland en in kleinen kernen. Gebaseerd op 11 deelclusters met elke een eigen thematiek en een eigen regionale verankering. Überregionales Aktivitätenprogramm Förderung Wohn- und Lebensqualität im ländlichen Raum und sog. kleiner Kerne. Ausgangspunkt sind elf Teilcluster mit jeweils eines eigenen Themas und einer eigenen regionalen Verankerung.	Hogeschool Arnhem Nijmegen	ERW	3.769.701,98 €	1.884.850,99 €
II	Grenzen bewegen	Bijscholingsprogramma voor werkzoekenden voor de arbeidsmarkt in het buurland. Qualifizierungsprogramm für Arbeitssuchenden für den Arbeitsmarkt in jeweiligen Nachbarland.	Theodor Brauer-Haus	ERW	788.035,00 €	394.017,50 €
II	Grensinfopunkt	Informatie- en service punt voor grensbewoners en grenspendelaars. Informations- und Servicepunkt für Grenzbewohner und Grenzpendler	Euregio Rhein-Waal	ERW	1.911.236	955.618,02 €
II	Qualifizierung Waldarbeit	Stimulering van de mobiliteit van kleine bosbouw dienstverlenende bedrijven door implemenatie van nieuwe bijscholingsstandards. Förderung der Mobilität von kleinen forstwirtschaftlichen Dienstleistungsunternehmen durch Implementierung grenzübergreifender Qualifizierungsstandards.	Landesbetrieb Walt und Holz NRW	ERW	429.499,31 €	214.749,65 €
II	Ein Blick auf heute und damals / Zicht op heden en verleden	Versterking toeristische potentieel grensoverschrijdend natuurgebied Bergherbos en Eltenberg door betere kennis van natuur, cultuur, geschiedenis en landschap en door betere ontsluiting/infrastructuur. Erhöhung des touristischen Potenzials von Bergherbos und Eltenberg durch verbesserte Erkenntnis von Natur, Kultur, Geschichte und Landschaft und eine verbesserte Erschliessung/Infrastruktur der Gegend.	Gemeente Montferland	ERW	2.222.586,00 €	1.111.293,00 €

II	Dynamic Borders	Interlokaal ontwikkelingsprogramma van grensgemeenten inzake o.a. oprichting NL/D agro-business-platform, oprichting NL/D stagebureau. Interlokales Entwicklungsprogramm von Grenzkommunen mit als Ziel u.a. Einrichtung NL/D Agro-Business-Platfomm, NL/D Praktikumsbüro.	Gemeinde Weeze	ERW	726.831,50 €	363.415,75 €
II	Rheijn.Land.Experience	Samenwerkingsprogramma van NL/D erfgoedinstellingen en musea. Kooperationsprogramm NL/D Museen.	Coop. Gelders Erfgoed	ERW	1.759.354,00 €	879.677,00 €
II	Nachbarsprache / Buurcultuur	Uitwisselingsprogramma en ontwikkeling van tools voor scholieren en docenten t.b.v. voortgezet onderwijs in de taal- en cultuur van het buurland. Austausch- und Entwicklungsprogramm von Tools für Schüler und Dozenten (weiterführenden Schulen) zwecks Unterricht in Sprachen und Kultur des Nachbarlandes.	Universiteit Nijmegen	ERW	3.419.995,80 €	1.709.997,80 €
II	In het spoor van de Oranjes	Grensoverschrijdende fietsroute Apeldoorn-'s-Heerenberg-Kleve-Moers met het koningshuis Oranje-Nassau als verbindend thema. Grenzüberschreitende Fahrradrouten (Apeldoorn-'s-Heerenberg-Kleve-Moers) mit den verbindende Thema - Köningshaus Oranje-Nassau.	Gemeente Montferland	ERW	184.889,08 €	92.444,54 €
II	Arbeitsmarkt in Grenregionen NL-D	Duurzame data-infrastructuur voor overheden inzake de ontwikkeling van de arbeidsmarkt in de NL_ grensregio. Dauerhafte Dateninfrastruktur für Behörden zur Entwicklung des Arbeitsmarkts in der NL-D Grenzregion.	IT.NRW	ERW	527.795,70 €	263.897,85 €
II	The Green & Blue Rhine Alliance	Versterking en ontwikkeling van watergebonden rivier-habitats en eco-corridors voor o.a. vissen en otters langs de Rijn. Verstärkung und Entwicklung des wassergebundenen Flußhabitats und Eco-Corridors für u.a. Fische und Otter entlang des Rheins.	Stichting Ark Natuurontwikk.	ERW	3.545.380,81 €	1.772.690,40 €
II	Het verhaal van Oorlog en vrijheid	Museaal-programma rondom de thema's vrede en vrijheid in verbinding met de 2e Wereldoorlog. Museumsprogramm rund um die Themen Frieden und Freiheit in Verbindung mit dem 2. Weltkrieg.	Bevrijdingsmuseum	ERW	1.698.600,25 €	849.300,12 €
II	GIP 2.0	Informatie- en service punt voor grensbewoners en grenspendelaars. Informations- und Servicepunkt für Grenzbewohner und Grenzpendler	Euregio Rhein_waal	ERW	2.000.000,00 €	1.000.000,00 €
II	Endo-Care	Projekt inzake gezondheidszorg (Endoscopie). Bereich Gesundheitsversorgung (Endoskopischen Versorgung) .	Radboud UMC	ERW	640.000,00 €	320.000,00 €
II	Liberation Trial Bike & Hike	Toeristische route/campagne rondom 2de wereldoorlog in de grensregio. Touristischer Route/Kampagne rund um 2. Weltkrieg in der Grenzregion.	RBT KAN	ERW		
II	Lernende Euregio Extra	Bevordering grensoverschrijdend beroepsonderwijs Förderung grenzüberschreitender Berufsausbildung	ROC Nijmegen	ERW	1.000.000,00 €	500.000,00 €
II	Grenzen Bewegen extra	Bijscholingsprogramma voor werkzoekenden voor de arbeidsmarkt in het buurland. Qualifizierungsprogramm für Arbeitssuchenden für den Arbeitsmarkt in jeweiligen Nachbarland.	Theodor Brauer Haus	ERW	600.000,00 €	300.000,00 €
II	Hanzesteden	Förderung grenzüberschreitender Berufsausbildung	RBT KAN	ERW	2.450.000,00 €	1.078.000,00 €
II	Öffentliche Parteien in Energiemarkt	Erkundungs- und austauschprojekt mit Kommunen und Partners der Energiewirtschaft um die Energiewende und den Klimaschutz auch vor ort umzusetzen. Studie- en uitwisselingsproject van gemeenten en en partners uit de energiesector gericht op energietransitie en klimaatbescherming.	Alliander/Prov. Gelderland	ERW		
II	Wilden Kerle	Ontwikkeling van nieuwe praktijk-methoden ter versterking van de sociale-activering en -participatie van jongeren met problematisch uitdagend gedrag. Entwicklung neuer Praxis-methoden zur Stärkung der sozialer-Aktivierung und -Partizipation von Jugendlichen mit problematisch herausforderndem Verhalten.	Haus Freudenberg GmbH	ERW		
II	Demokratischeschiff	Faciliteiten voor een duurzaam educatief jeugdprogramma rondom de thema's vrede, vrijheid en democratie in verbinding met Europa. Fazilitäten für ein nachhaltiges edukatives Jugendprogramm rund um die Themen Frieden, Freiheit und Demokratie in Verbindung mit Europa.	Gemeente Wageningen	ERW		
II	Hallo Europa / Blick über die Grenze	Programma/campagne rondom de thema's Europa en grensregio. Programm/Kampagne rund um die Themen Europa und Grenzregion.	Provincie Gelderland	ERW		

II	Fruitboomlint; Sterke Verbinding , Groene g	Klimaatbevordering/biodiversiteit in gemeenten Förderung kommunaler Klimaschutz/Biodiversität	Stichting ECNC	ERW		
II	Gezonde lucht aan Rijn en Waal	gezonde lucht en leren van elkaar. Ze willen ondanks verschillen in wetten en beleid per land toch tot reductiedoelstellingen en bijbehorende aanpakken komen die richtinggevend moeten worden voor lokaal en regionaal beleid gericht op terugdringen van uitstoot van roet en NOx/NO2 (en passant ook van PM10). Die Städte Nijmegen, Arnhem, Duisburg und Düsseldorf möchten gemeinsam am Thema Luftreinhaltung arbeiten und voneinander lernen. Trotz der unterschiedlichen nationalen Gesetzgebungen und Politiken möchte man die Reduzierungszielsetzungen und die dazugehörigen Vorgehensweisen erarbeiten, die für die lokale und regionale Umweltpolitik richtungsweisend sein soll, um den Ausstoß von Ruß und NOx/NO2 zu verringern (beiläufig ebenfalls für PM10)	Gemeente Nijmegen	ERW		
II	City Food Gardens	Ontwikkeling van stedelijke foodgardens als drager nieuwe sociale community's. Entwicklung von Städtische Foodgardens als Trägern von neue Soziale Community's.	Stichting Landwaard	ERW		
II	Die Dorfmacher	Stimulering leefbaarheid op het platteland en in kleinen kernen op basis van nieuwe methoden. Förderung Wohn- und Lebensqualität im ländlichen Raum und sog. kleiner Kerne auf der Grundlage neuer Methoden.	Hochschule Rhein-Waal	ERW		
II	Mint –LAB on Tours	Aktiviteitenprogramma met jeugd en scholen op kastelen met als doel jongeren te interesseren voor wiskunde, natuurkunde en techniek Aktivitätenprogramm mit Jugendlichen und Schulen auf Schlössern mit dem Ziel, Jugendliche für Mathematik, Naturwissenschaften und Technik zu interessieren.	Förderverein Biotechnologie NRW	ERW		
II	Jeugdzorg			ERW		
II	Samenwerking NL/D politie Flughafen Weeze			ERW		
II	Actief over de grens Regionaal	Regionaal activiteitenprogramma ter bestrijding van de jeugdwerkloosheid. Regionales Aktivätenprogramm zur Bekämpfung von Jugendarbeitslosigkeit.		ERW		
II	School IT 2	Vervolgproject School IT Folgeprojekt School-IT	Universität Duisburg-Essen	ERW		
II	BPASS Euregio	(organisatorische) Maatregelen ter versterking van het grensgebied als regio zonder barrières (voor gehandicapten) (organisatorische) Maßnahmen zur Stärkung des Grenzgebietes als Region ohne Barrieren (für Menschen mit Behinderungen und Einschränkungen)	Eukoba	ERW		
II	Aquakultur zur Flächen-einsparung		LWK	ERW		
II	Blended Learning Agrarservice		LWK	ERW		
II	Q-Koorts	NL/D onderzoek naar de effecten van inenting tegen Q-koorts en naar wat de invloed is van herhaalde vaccinatie NI/D Studie zu den Effekten von Impfungen gegen Q-Fieber und zu den Einflüssen wiederholter Impfungen.	Innatos Laboraties	ERW		
II	Community Breaking Barieers, 70 jaar vrijheid		Stichting Breaking Barriers	ERW		
II	Berufe mit Perspektive für junge Türkinnen und Türken	Aktiviteitenprogramma ter versterking van de arbeidsmarkt-participatie van Duitse en Nederlandse jongeren van Turkse afkomst. Aktivitätenprogramm zur Stärkung der Teilhabe am Arbeitsmarkt deutscher und niederländischer Jugendlicher türkischer Abstammung.	VIA e.V	ERW		
II	Afstemming (logistieke) arbeidsmarkt in grensgebied	Studie en activiteitenprogramma gericht op het opheffen van fricties op de arbeidsmarkt voor de logistieke sector in het grensgebied. Studien- und Aktivitätenprogramm mit dem Ziel Hindernisse auf dem Arbeitsmarkt für Logistiksektor abzubauen.		ERW		
II	Baumschulproduktion		LWK	ERW		
II	In die Mitte der Gesellschaft	In scholing/vorming investeren, armoede bestrijden; versterking van de participatie-kansen en –mogelijkheden van kinderen, jongeren en hun ouders. Armut bekämpfen; Stärkung der Teilhabechancen und -Möglichkeiten von Kindern, Jugendlichen und deren Eltern.	Esta Bildungswerk	ERW		

II	ISOS	Gezamenlijke NL/D ontwikkeling van een opleiding tot sportverenigings-ondersteuner. Gemeinsame NL/D Entwicklung eines Ausbildungscurriculums – "(Sport)Vereinsassistenten"	Hogeschool Arnhem-Nijmegen	ERW		
II	Poortpassage	NL stations worden binnenkort volledig aangesloten, men kan enkel nog naar binnen of naar buiten met een NS OV-Card. Voor passagiers met een Duits reisproduct zijn aanpassingen nodig; NL en D spoorbedrijven willen hiertoe een pilot in Arnhem. NL Bahnhöfe werden in Kürze vollständig abgeschlossen; man kann diese dann nur noch mit einer OV-Karte betreten oder verlassen. Für Reisende mit einem deutschen Reiseprodukt sind Anpassungen erforderlich; NL und D Bahnunternehmen möchten hierfür ein Pilotprojekt in Arnhem entwickeln.	NS	ERW		
II	Wasserschutz	Rampenbestrijding extreem hoogwater. Katastrophenschutz extrem Wasserstände	Kreis Wesel/Gelderse Cie.	ERW		
II	Ökonomische Effekte und potenzielle kooperativer Sportstättenentwicklung	Bundeling en analyse van data aangaande economische effecten en het synergie-potentieel van sport in het grensgebied en een leveren van een basis voor de planning van sportsteden en sportaanbod door gemeenten en sportaanbieders. Sammlung und Analyse von Daten über Wirtschaftseffekte und Synergiepotenziale des Sports im Grenzgebiet und eine notwendige Grundlage für die Sportstätten- und Sportangebotsplanung von Kommunen und Sportanbietern.	Hogeschool Arnhem-Nijmegen	ERW		
II	Euregioschool	Nu onderdeel project Nachbarsprache. Jetzt Bestandteil Projekt Nachbarsprache.	Euregio Reaalschule	ERW		

Genehmigt durch LA
Genehmigt durch LA
Genehmigt durch LA
Genehmigt durch LA
Genehmigt durch LA
Genehmigt durch LA
Genehmigt durch LA
Genehmigt durch LA
Idee/Grobkonzept
Idee/Grobkonzept
Idee/Grobkonzept
Idee/Grobkonzept
Idee/Grobkonzept
Antrag/ausgearbeitetes Konzept
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv

zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv

zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv
zurückgezogen/nicht mehr aktiv

Vorbereiding INTERREG VI

Tijdens de vergadering van het Comité van Toezicht INTERREG Deutschland-Nederland d.d. 9 maart jl. is besloten om te starten met de voorbereidingen voor het nieuwe programma INTERREG VI Deutschland-Nederland voor de periode 2021-2027.

Naar aanleiding hiervan ontwikkelen de vier Euregio's in het programmagebied een gezamenlijk position paper. Dit position paper is in concept bijgevoegd en zal ter vergadering worden toegelicht.

Besluitvoorstel:

Toelichting en bespreking

-CONCEPT-

Position paper m.b.t. het toekomstige Europese structuurbeleid
- ETC – Grensoverschrijdende samenwerking na 2020

Achtergrond

Dit jaar zijn met betrekking tot het toekomstige Europese structuurbeleid na 2020 belangrijke besluiten te verwachten. Op Europees en nationaal niveau hebben al veel partijen hun standpunt en ideeën met betrekking tot de vormgeving van de Europese Territoriale Cohesie (ETC) gepresenteerd. Het Europese Parlement heeft benadrukt, dat ETC een duurzame Europese meerwaarde heeft, bewezen strategieën worden uitgevoerd en een bijdrage aan het behalen van de doelstellingen van de Europa 2020-strategie wordt geleverd. De Europaministerconferentie van de Duitse deelstaten heeft eveneens gewezen op de positieve effecten van de programma's en projecten voor de Europese integratie op regionaal niveau. Bovendien hebben zij zich uitgesproken voor een versterking van ETC als centraal instrument voor het waarmaken van de Europese gedachte en een passende financiële uitrusting. De Nederlandse regering pleit samen met de provincies en gemeenten eveneens voor een voortzetting van de INTERREG-programma's. In september 2017 heeft de Europese Commissie een mededeling aan de Europese Raad en het Europese Parlement met de titel "Stimulering van groei en cohesie in Europese grensregio's" gepubliceerd en hierin het betekenis van de grensregio's voor de Europese integratie uitgewerkt. Aan de hand van enkele concrete voorbeelden worden moeilijkheden en barrières opgesomd, die het dagelijkse leven in grensregio's beïnvloeden. Tegelijk worden manieren en mogelijkheden voorgesteld, waarmee vooruitgang geboekt kan worden en nieuwe uitgangspunten voor grensoverschrijdende samenwerking ontwikkeld kunnen worden.

Tegen deze achtergrond en met het oog op de aankomende besluitvorming lichten de Nederlands-Duitse grensregio's in dit document hun gezamenlijke standpunt toe, zowel rekening houdend met de ervaringen uit de eerdere programma's en projecten alsook met toekomstige uitdagingen en kansen voor de grensoverschrijdende samenwerking.

Samenwerkingsprogramma Deutschland-Nederland – bewezen in praktijk en veel ervaring

Met het oog op de nieuwe inrichting van het Europese structuurfondsenbeleid in de programmaperiode 2014-2020 en de focus op innovatieve, duurzame en sociale groei hebben de betrokken partners al vroegtijdig gezamenlijke uitgangspunten vastgelegd. Rekening houdend met regionale en nationale prioriteiten werd een gezamenlijke strategie ontwikkeld. Met het oog op de thematische focus werden twee prioriteiten gekozen, waarbinnen met verschillende voor de grensoverschrijdende samenwerking belangrijke thema's rekening werd gehouden. Om een doelgerichte projectontwikkeling met name in de prioriteit "Verhoging van de grensoverschrijdende innovatiekracht in het programmagebied" mogelijk te maken, werden in samenwerking met deskundigen zogenoemde Strategische Initiatieven op het gebied van Agrobusiness & Food, Health & Life Sciences, High Tech Systems & Materials (HTSM), Logistiek en Energie & CO₂- arme economie uitgewerkt. Dankzij de goede en afgestemd voorbereiding van het INTERREG V

programma Deutschland-Nederland was een snelle goedkeuring door de Europese Commissie mogelijk en kon de uitvoering van het programma van start gaan.

Met een intensieve en thema-gerichte ondersteuning door de regionale programmamanagements van de Euregio's is het gelukt om in een vroeg stadium al een groot aantal projectvoorstellen te ontwikkelen. Hierbij waren kennisinstellingen, het bedrijfsleven en de overheid betrokken. Inmiddels worden dankzij de grote betrokkenheid van verschillende partners de thema's met leven gevuld door concrete maatregelen en activiteiten. Hierbij is de doelstelling van het programma om innovatie en deelname van kleine en middelgrote bedrijven te stimuleren rondom geslaagd. Ook voor de tweede prioriteit, vermindering van de barrièrewerking van de grens, konden toonaangevende projecten op gang gebracht worden. Voorbeeldprojecten als de Ler(n)ende Euregio, GrensInfoPunten, Grenzen Bewegen en People to People verminderen barrières en brengen mensen bijeen. Het zijn dit soort projecten, die voor de Europese Commissie steeds belangrijker worden. Dat blijkt ook duidelijk uit de EU-mededeling "Stimuleren van groei en cohesie in EU-grensregio's", waarin juist de vermindering van grensbarrières centraal staat.

Uitdagingen en kansen 2020+

Sinds de ontwikkeling van het Samenwerkingsprogramma Deutschland-Nederland zijn enkele jaren verstreken. In deze tijd zijn ervaringen in de themavelden en projecten opgedaan. Ondanks de reeds behaalde resultaten en successen, moet bekeken worden, of de gekozen thema's nog steeds als speerpunt worden gezien, de structuren naar succes leiden, er voldoende rekening gehouden wordt met de duurzame, ruimtelijke, integratieve en grensoverschrijdende aspecten van de samenwerking, resp. of er aan sommige uitdagingen tot nu te weinig of geen aandacht geschonken wordt. Bovendien liggen er in de grensregio met het oog op de relevante thema's voor de grensoverschrijdende samenwerking tussen bedrijfsleven, wetenschap, politiek en maatschappij nog veeleisende taken te wachten.

Thema's en betrokkenheid

In verband met de actuele vraagstukken horen de speerpunten energie, landbouweconomie en bioeconomie vanzelfsprekend ook in de toekomst tot de belangrijke prioriteiten. Daarmee verbonden is de vraag, of ook de centrale focus van de thema's gericht kan blijven op innovatie of dat ook de duurzame en inclusieve (sociale) aspecten meer aandacht moeten krijgen. Daarbij dienen de aanbevelingen van de Europese Commissie uit de mededeling "Stimuleren van groei en cohesie in de EU-grensregio's" opgevolgd te worden. Want hier worden op basis van een omvangrijke analyse en een intensieve consultatieprocedure concrete maatregelen uitgewerkt, die ook in de Nederlands-Duitse grensstreek hun weerklank moeten vinden. Tegelijkertijd zou zo een sterkere focus op de inwoners van de grensregio gericht kunnen worden, om zo een weerwoord te bieden aan de kritiek, dat het structuurfondsenbeleid voorbij gaat aan de wensen en belangen van de burgers. Verder dient met het oog op het naar elkaar toe groeien van de regio's gestreefd te worden naar investeringen die voorzien in de behoeften van het landelijke gebied alsook in een sterkere betrokkenheid op lokaal en regionale niveau. Een sterker engagement op dit gebied zal bijdragen aan een verbetering van de zichtbaarheid en een verhoging van de Europese meerwaarde van INTERREG.

Structuur en vereenvoudiging

De tot nu toe behaalde resultaten in de uitvoering van het programma Deutschland-Nederland en de actuele stand van zaken met betrekking tot de afwikkeling, onderstrepen, dat de partners overall een goede programmastructuur met de verschillende toebedeelde verantwoordelijkheden hebben gekozen. De processen op het gebied van informatie, projectontwikkeling en aanvraagtraject zijn zo georganiseerd, dat de eindbegunstigden deze aspecten ook in vergelijking met andere structuurfondsprogramma's positief beoordelen. Bovendien worden de reeds ingevoerde vereenvoudigen (bijv. forfaits voor personeelkosten) goed ontvangen en de gebruikers bevestigen de verwachte verlichting. Desondanks dient verder getoetst te worden of voor de uitvoering van toekomstige activiteiten de gekozen structuren geschikt zijn en of verdere vereenvoudigingen voor de eindbegunstigden mogelijk zijn. Met name met het oog op een grote lokale en regionale deelname en de betrokkenheid van burgers is een goede vertegenwoordiging in de regio vereist. Met de Regionale Programmamanagements, die door hun koppeling aan de Euregio's een goed netwerk in de regio hebben, is hier een doeltreffende structuur verankerd en de belanghebbenden ontvangen dicht bij huis informatie, advies en ondersteuning. De positieve reacties met betrekking tot de ingevoerde vereenvoudigingen moeten maatstaf en aansporing voor de betrokken programmapartners zijn om verdere vereenvoudigingen voor de projectpartners (bijv. aanvullende kostenforfaits in samenhang met een aanpassing van het overheadkostenforfait) door te voeren.

Conclusie en vooruitblik

Het Europese Parlement, de Duitse bondsregering, de deelstaten en de Nederlandse provincies en het rijk hebben onderstreept, dat zij allen van de aanstaande hervorming van het Europese structuurfonds beleid een opwaardering verwachten van de Europese Territoriale Cohesie, in het bijzonder voor de grensoverschrijdende samenwerking. Tegen deze achtergrond zou het moeten lukken om ook in de aanstaande moeilijke onderhandelingen tussen de Commissie en de lidstaten over het Meerjarig Financieel Kader (MFK) een goede waardering voor de toekomstige INTERREG A programma's te bereiken.

De bij het programma Deutschland-Nederland betrokken partners dienen, rekening houdend met de tot nu toe behaalde successen te beginnen met de voorbereiding van de nieuwe programmaperiode. Daarbij moet aandacht behouden blijven voor belangrijke en veelbelovende thema's, maar er moet ook plaats zijn voor nieuwe uitdagingen en kansen voor de grensoverschrijdende samenwerking. In deze discussie dienen naast de inhoudelijke aspecten ook vragen met betrekking tot de lokale en regionale betrokkenheid gesteld te worden. De soms geuite kritiek, dat een steeds groot aandeel van de EU-subsidie bij slechts enkele ervaren expertgroepen terecht komt, moet hierbij serieus worden genomen. Bovendien dienen de op basis van een omvangrijke analyse en consultatieprocedure geformuleerde maatregelen (uitdagingen veroorzaakt door de grensligging) van de Commissie getoetst te worden of deze ook toepasbaar zijn in de Nederlands-Duitse grensstreek.

Bewezen structuren moeten behouden blijven, waarbij vanzelfsprekend gestreefd moet worden naar verdere verbeteringen in de organisatie, verloop en vereenvoudigingen voor de eindbegunstigden

INTERREG A moet ook in de toekomst een programma voor de grensstreek zijn en blijven!

INTERREG V A – Nieuwe projectvoorstellen en standpuntbepaling

De volgende projectvoorstellen zijn inmiddels zo ver uitgewerkt dat ze aan de Commissie voor Economische Aangelegenheden ter bespreking kunnen worden voorgelegd:

- a) Tympagel
- b) Smart Energy Enablers
- c) O.K.-Regio(n)

De eerste 2 projecten behoren inhoudelijk tot een Strategisch Initiatief. Het project Tympagel behoort tot het Strategisch Initiatief „Helath & Lifesciences“ en het project Smart Energy Enablers behoort tot het Strategisch Initiatief „Energie & CO2-reductie“. Deze 2 projecten liggen ter beoordeling voor.

Het projectidee O.K.-Regio(n) behoort tot de Overige Sektoren en wordt in een vroege fase aan de commissie ter consultatie voorgelegd met als doel de aanvragers van input te voorzien en na te gaan of individuele gemeenten interesse hebben in het project te participeren.

Per project zijn een korte notitie en het projectconcept bijgevoegd.

De initiatiefnemers van de projecten zijn uitgenodigd om hun projectvoorstel toe te lichten. De aanwezige commissieleden hebben tijdens de vergadering de gelegenheid om vragen te stellen aan de projectaanvragers.

Vervolgens worden de projecten in afwezigheid van de aanvragers besproken en wordt er per project een standpuntbepaling geformuleerd.

De besluitvorming over de projecten vindt plaats in de INTERREG VA-stuurgroep.

Besluitvoorstel:

Bespreking en standpuntbepaling

INTERREG VA

Tympagel

Gel voor genezing van trommelvliesperforaties

Betreft de gezamenlijke ontwikkeling door bedrijven en ziekenhuizen van een nieuw biotechnologisch product voor toepassing in de medische sector (trommelvlies-herstel). Het nieuw te ontwikkelen product zal in Europa en de USA op de markt worden gebracht en bijdragen aan een sterkere positie van de betrokken bedrijven en een betere en goedkopere zorg voor de betrokken ziekenhuizen en hun patiënten.

In dit project heeft het consortium tot doel gesteld om de behandeling van trommelvlies-reconstructies te vergemakkelijken, zowel voor patiënt als chirurg. Een trommelvlies-reconstructie is een medische ingreep om een perforatie van het trommelvlies, eventueel in combinatie met het omliggende weefsel, te herstellen. In medische termen heet dit myringoplastiek.

De operatietechniek die gebruikt wordt is al decennia hetzelfde en is redelijk tijdrovend voor een beperkt medisch probleem en ingreep. De voorgestelde oplossing om het trommelvlies te herstellen is door een biologisch degradeerbare gel te ontwikkelen die zonder incisie via de natuurlijke gehoorgang ingebracht kan worden. Het voordeel van de gel is een verbetering van de heling door een unieke samenstelling waarbij kleinere defecten met uitsluitend de gel behandeld kunnen worden. Deze gel lost na 1 tot 3 weken op waarbij de sluiting van het trommelvlies voltooid is. Het weefsel dat ingebracht wordt, wordt middels lichaamseigen processen omgezet. Deze ontwikkeling is dus een volledig biotechnologische oplossing.

Met de Tympagel is het mogelijk is om deze ingreep poliklinisch uit te voeren en niet meer in de operatiekamer. Dit betekent een aanzienlijke besparing voor de gezondheidszorg. Tympagel is een innovatie in de behandeling van aandoeningen aan het oor, dat verholpen wordt met kennis en kunde op het gebied van biotechnologie. Het is aannemelijk dat het consortium met deze innovatieve oplossing uiteindelijk 50% van deze markt kan bedienen.

Het project levert een bijdrage aan de regionale economie omdat het zorgt voor omzetgroei en langdurige groei van werkgelegenheid bij de MKB-partners. Ten tweede wordt het cluster life sciences & health versterkt door de Nederlandse en Duitse partners, met name op het gebied van biotechnologie. Ten derde levert het project een kostenbesparing op voor de regionale ziekenhuizen enerzijds door een kortere behandeling en anderzijds door minder kans op complicaties.

Leadpartner	Biomed Elements BV (Nijmegen)
Projectpartners	Entwurfreich GmbH (Düsseldorf) Universitätsklinikum Düsseldorf Radboud UMC (Nijmegen) HCM Medical (Nijmegen) Medanco BV (Veldhoven) Air Controls GmbH (Kempen) Zuyderland Medisch Centrum (Heerlen) Vivo Science GmbH (Gronau) Henk van Tongeren BV (Apeldoorn) Istas International GmbH (Essen)
Projectvolume	900.000,00 €
Regionale relevantie	✓

Bovenregionaal relevantie	✓
Standpuntbepaling Regionaal Programma-Management ERW	
Inhoudelijke toetsing	Het project past in het Coöperatieprogramma Deutschland-Nederland INTERREG VA 2014-2020 Prioriteit 1 – Verhoging van de grensoverschrijdende innovatiekracht.
Kostentoetsing	De toetsing van de plausibiliteit en redelijkheid van de kosten kon nog niet worden afgesloten .
Financieringstoetsing	Er wordt cofinanciering aangevraagd bij o.a. het Wirtschaftsministerium NRW, de provincie Gelderland, provincie Limburg, de provincie Noord-Brabant en het Ministerie van Economische Zaken.
Strategische Agenda 2020 Euregio Rijn-Waal	
Euregionale duurzame economische ontwikkeling	✓
Euregionale Soft Skills	
Euregionale Verankering	✓
Besluitvoorstel	
Het project opnemen in de besluitvormingsprocedure en een standpunt voor de Euregioraad formuleren.	

Projecttitel: Tympagel

Volledige projectaanduiding: Gel voor genezing van trommelvliesperforaties

Geplande begindatum: 01-09-2018

Geplande einddatum: 30-06-2021

Stand van zaken per: 27-3-2018

Lead partner

Naam organisatie: BioMed Elements B.V.

Adres, plaats: Toernooiveld 100 6526EC, Nijmegen Nederland (Arnhem/Nijmegen)

Contactpersoon: Tonny Voermans

Telefoonnummer: +31-24-6690568

Overige projectpartners

Naam: BioMed Elements B.V.

Plaats: Nijmegen (Arnhem/Nijmegen)

Naam: Entwurfreich GmbH

Plaats: Dusseldorf (Düsseldorf, Kreisfreie Stadt)

Naam: Universitätsklinikum Düsseldorf

Plaats: Dusseldorf (Düsseldorf, Kreisfreie Stadt)

Naam: RadboudUMC

Plaats: Nijmegen (Arnhem/Nijmegen)

Naam: HCM Medical

Plaats: Nijmegen (Arnhem/Nijmegen)

Naam: Medanco B.V.

Plaats: Veldhoven (Zuidoost-Noord-Brabant)

Naam: Zuyderland Medisch Centrum

Plaats: Heerlen (Zuid-Limburg)

Naam: Air Controls GmbH

Plaats: Kempen (Viersen)

Naam: vivo Science GmbH

Plaats: Gronau (Borken)

Samenvatting project

In dit project heeft het consortium tot doel gesteld om de behandeling van trommelvliesreconstructies te vergemakkelijken, zowel voor patiënt als chirurg. Een trommelvliesreconstructie is een medische ingreep om een perforatie van het trommelvlies, eventueel in combinatie met het omliggende weefsel, te herstellen. In medische termen heet dit myringoplastiek. De operatietechniek die gebruikt wordt is al decennia hetzelfde en is redelijk tijdrovend voor een beperkt medisch probleem en ingreep.

De voorgestelde oplossing om het trommelvlies te herstellen is door een biologisch degradeerbare gel te ontwikkelen die zonder incisie via de natuurlijke gehoorgang ingebracht kan worden. Het voordeel van de gel is een verbetering van de heling door een unieke samenstelling waarbij kleinere defecten met uitsluitend de gel behandeld kunnen worden. Deze gel lost na 1 tot 3 weken op waarbij de sluiting van het trommelvlies voltooid is. Het weefsel wat ingebracht wordt, wordt middels lichaamseigen processen omgezet. Deze ontwikkeling is dus een volledig biotechnologische oplossing. Met de Tympagel is het mogelijk is om deze ingreep poliklinisch uit te voeren en niet meer in de operatiekamer. Dit betekent een aanzienlijke besparing voor de gezondheidszorg. Tympagel is een innovatie in de behandeling van aandoeningen aan het oor, dat verholpen wordt met kennis en kunde op het gebied van biotechnologie. Het is aannemelijk dat het consortium met deze innovatieve oplossing uiteindelijk 50% van deze markt kan bedienen. Het project levert een bijdrage aan de regionale economie omdat het zorgt voor omzetgroei en langdurige groei van werkgelegenheid bij de MKB partners. Ten tweede wordt het cluster life sciences & health versterkt door de Nederlandse en Duitse partners, met name op het gebied van biotechnologie. Ten derde levert het project een kostenbesparing op voor de regionale ziekenhuizen enerzijds door een kortere behandeling en anderzijds door minder kans op complicaties.

Concrete maatregelen en activiteiten

WPO Projectvoorbereiding

Trekkers: BioMed Elements B.V. en Universiteitskliniek Düsseldorf

Deelnemende projectpartners: Allen

Budget: € 40.000,-

Activiteiten:

Vormen consortium

Go/no-go momenten per werkpakket vaststellen

Schrijven projectplan

Samenwerkingsovereenkomst opstellen

Milestone:

projectaanvraag (oktober 2018)

WP1 Vaststellen business model

Trekker: BioMed Elements

Deelnemende projectpartners: Universiteitskliniek Düsseldorf en Zuyderland ziekenhuis

Budget: € 40.000,-

Activiteiten:

Opzetten business case middels een markt- en concurrentieanalyse

Gesprekken met zorgverzekeraars over zorgpad en vergoeding voor behandelaar in 1e en 2e lijnszorg

Gesprekken met inkooporganisatie ziekenhuis over voorwaarden toeleveranciers

Gesprekken met chirurgen en huisartsen over introductie en trainingmethode Tympagel

Identificeren distributiekanaal

Milestone:

Business case met identificatie potentiële distributeurs

WP2 Product specificaties vaststellen

Trekker: Air Controls

Deelnemende projectpartners: Medanco, Entwurfreich, Universiteitskliniek Düsseldorf, BioMed Elements, Zuyderland ziekenhuis en RadboudUMC

Budget: € 80.000,-

Activiteiten:

Freedom to operate onderzoek

Productspecificaties opstellen vanuit potentiële gebruikers

Voorbeeld trainingeninstructie

Vaststellen eisen Medical Device Regulation (Europa)

Vaststellen eisen FDA (Verenigde Staten)

Milestones:

FTO rapport

Lijst met gebruikerseisen vertaald naar technische specificaties

Uitlijn technisch document productontwikkeling

Videotraining

WP3 Pre-prototype ontwikkeling

Trekker: Medanco en BioMed Elements

Deelnemende projectpartners: HCM Medical, Entwurfreich, Air Controls, HCM Medical, Zuyderland ziekenhuis en Universiteitskliniek Düsseldorf

Budget: € 120.000,-

Activiteiten:

Ontwikkelen biologische gel

Ontwikkelen applicator

Opzetten technische validatie

Opzetten steriliteitstesten

Milestones:

Pre-prototype gel

Pre-prototype applicator

WP4 In-vitro fase

Trekker: RadboudUMC

Deelnemende projectpartners: Medanco, BioMed Elements, HCM Medical, Air Controls en Vivo Science

Budget: € 125.000,-

Activiteiten:

Degradatietest van de gel

Biologische test – celgroei en -ontwikkeling

Biocompatibiliteitstesten conform ISO 10993-1

Milestones:

Degradatie analyse

Analyse heling middenoor op basis van in-vitro studie

WP5 In-vivo fase 1

Trekker: Universiteitskliniek Düsseldorf en RadboudUMC

Deelnemende projectpartners: HCM Medical, Air Controls, Entwurfreich, BioMed Elements en Medanco

Budget: € 200.000,-

Activiteiten:

Prototypen gel produceren

Prototype applicator produceren

Aanvragen dierenstudie

Uitvoeren dierenstudie

Contact mogelijke distributiepartners

Trainingen voor gebruikers opzetten

Analyse in vivo resultaten

Sterilisatievalidatie opzetten

Vorbereiden klinische Studie

Opschalen productieproces

Milestones:

Gevalideerd product in-vivo

WP6 In-vivo fase 2

Trekkers: Universiteitskliniek Düsseldorf en Zuyderland ziekenhuis

Deelnemende projectpartners: Medanco, BioMed Elements, Entwurfreich, HCM Medical en Air

Controls Budget: € 200.000,-

Activiteiten:

Steriele prototypen gel produceren

Steriele prototypen applicator produceren

Primaire en secundaire verpakking

Trainingen geven aan distributeurs en gebruikers

Contact mogelijke distributiepartners

Verpakkingsvalidatie opzetten

Productievalidatie opzetten

Klinische studie uitvoeren

Handleiding productgebruik opzetten

Milestones:

Gevalideerd productieproces

Resultaat klinische studie

WP7 Projectmanagement

Trekkers: BioMed Elements B.V. en Universiteitskliniek Düsseldorf

Deelnemende projectpartners: Allen

Budget: € 45.000,-

Activiteiten:

Projectteambijeenkomsten

Administratieve INTERREG-verplichtingen

Financiële INTERREG-verplichtingen

Begeleiding van aanbestedingen

Communicatie, w.o. met Interreg Programmamanagement en Programmapartners

Disseminatie

Milestones:

Communicatieuitingen

Voortgangsverslagen

Declaraties

Aanbestedingsdocumentatie

Eindverslag

Eindbestedingsbewijs

Op welke doelgroepen is het project gericht? Hoe worden deze doelgroepen bereikt?

Primair geldt dat de doelgroep KNO-chirurgen zijn, omdat deze groep het product zullen gebruiken bij patiënten die een myringoplastiek ondergaan. In eerste instantie moet deze groep overtuigd worden van het voordeel van de Tympagel omdat zij de experts zijn en kijken vanuit het oogpunt van patiëntenzorg, niet vanuit een financieel perspectief. Deze groep wordt overtuigd door 1) hen te betrekken bij de ontwikkeling van het product, 2) klinische data in de vorm van een klinische studie te publiceren en 3) veiligheid aan te tonen door biocompatibiliteitsstudies uit te voeren.

Patiënten hebben direct baat bij deze innovatie vanwege een snellere behandeling, kleiner operatiegebied en een lagere kans op postoperatieve complicaties.

Inkooporganisaties van ziekenhuizen zijn een partij omdat zij het product inkopen. Het is van belang om met inkopers en inkooporganisaties te bespreken en onderzoeken in hoeverre het past in de huidige structuur van vergoedingen en behandelmethoden. In werkpakket 1 staan gesprekken met ziekenhuizen gepland. Anders dan de chirurgen, bekijken inkopers het product van een efficiency oogpunt: is het ziekenhuis goedkoper uit met deze methode in vergelijking met het huidige zorgpad. Dit kan breder getrokken worden dan alleen de prijs van Tympagel in vergelijking met de huidig gebruikte producten. Indien aangetoond kan worden dat een operatie poliklinisch uitgevoerd kan worden in plaats van op de operatiekamer, is dit een sterk argument om een hogere prijs te vragen dan huidige producten.

Tot slot zijn zorgverzekeraars een relevante partij omdat deze gaan over de vergoedingen van behandelingen. Zij kunnen behandelingen in het ziekenhuis sturen. Als het product succesvol is, kunnen zorgverzekeraars de vergoeding van een behandeling verlagen waardoor ziekenhuizen naar minimaal invasieve methoden moeten kijken en daardoor het gebruik van de Tympagel de standaard wordt. In werkpakket 1 staan gesprekken met zorgverzekeraars gepland.

Waarom is het project noodzakelijk in het licht van de huidige situatie in het programmagebied?

De regio heeft een hoge mate van expertise op het gebied van biotechnologie die in het consortium gebundeld worden en waar een innovatief medisch product ontwikkeld kan worden. Door bijdrage van eindgebruikers wordt de noodzaak van het product reeds onderschreven waardoor een bijdrage geleverd kan worden aan verlaging van zorgkosten, betere zorgverlening en kennisontwikkeling. Deze doelstellingen ondersteunen het strategisch initiatief van de Euregio op het gebied van health en life sciences.

Daarnaast geldt dat er een toename is van de zorgkosten, op lokaal en nationaal niveau. Door de grote aantallen ziekenhuizen in de regio, zijn de kosten van de gezondheidszorg relatief hoog. In Nederland zijn kosten bekend van de behandeling. Een patiënt is ongeveer 2 dagen opgenomen, er zijn gemiddeld 3 bezoeken aan de polikliniek en de prijs van een behandeling ligt tussen de 2.816 en 7.688 Euro. Dit project draagt bij aan een reductie van de zorgkosten door een snellere behandeling. Een minimaal invasieve ingreep zorgt voor minder kans op complicaties zoals infecties of wondlekkages. Dus ook de kosten na de behandeling worden lager.

Beschrijft u het innovatieve karakter van het project. Wat is nieuw/innovatief aan het project? Welke veranderingen brengt het project teweeg?

Dit project leidt tot de ontwikkeling van een innovatief medisch hulpmiddel dat aansluit bij moderne gezondheidszorg, onderzoek en ontwikkeling regeneratieve geneeskunde en beheersing van de zorgkosten. De te ontwikkelen gel is een unieke stap voorwaarts in de KNO-heelkunde die het mogelijk maakt om voor myringoplastiek een minimaal invasieve operatie aan te bieden. In de KNO-heelkunde wordt pas sinds 2015 gebruik gemaakt van minimaal invasieve technieken en staat dus nog in de kinderschoenen. Een van de ontwikkelingen is het gebruik van een fleec van hyaluronzuur in combinatie met vetweefsel van de patiënt, gewonnen uit het oor. Dit werkt, maar betekent een extra incisie in het oor, het gebruik van een spons en hyaluronzuur fleec. Dit is een beperkte vermindering van operatietijd en kosten van implantaten. Volgens dr. Pennings (RadboudUMC) werkt deze techniek niet bij kinderen en zijn de klinische uitkomsten verschillend. Het RadboudUMC gebruikt de techniek niet.

Met Tympagel is het mogelijk om de operatietechniek geheel te veranderen en een vervolg te geven aan de ingezette weg van minimaal invasieve chirurgie in het oor. Dit resulteert in een verlaging van de zorgkosten omdat de operatie niet meer plaatsvindt in een operatiekamer maar in de polikliniek, sneller gaat en minder risico's op complicaties met zich meebrengt. Op het moment kost de operatie ongeveer 1,5 uur en dit kan teruggebracht worden naar een half uur. De reductie in kosten bestaat uit minder behoefte aan personeel, huur operatiekamer en verkoerwaker en wordt geschat op €2.000 per ingreep, een besparing van tussen de 25% - 70%. Wat in deze berekening niet is meegenomen is de besparing die gerealiseerd wordt door een vermindering van postoperatieve complicaties. Over het algemeen komt dit bij ongeveer 1 op de 25 gevallen voor. De kosten en het ongemak dat dit met zich meebrengt is echter vele malen hoger dan de initiële ingreep. Tympagel zorgt dus voor een besparing op de zorgkosten alsook een kleinere kans op complicaties en voorkomt ook op de langere termijn een besparing. De Tympagel is gebaseerd op de gepatenteerde BioMed Core Technologie[®] die BioMed in staat stelt om sferische deeltjes op basis van gelatine te maken. Deze technologie is ontwikkeld met de Radboud Universiteit, waaruit het moederbedrijf van BioMed Elements ontstaan is. Het voordeel van deze technologie is het in staat stelt om eigenschappen van biopolymeren, zoals gecontroleerde afgifte, hogere mate van absorptie en aanpassingen aan de viscositeit van gels, te kunnen aanpassen. BioMed heeft op dit moment een aantal ontwikkelprojecten met derden die gebruik maken van deze technologie. BME heeft in samenwerking met een Franse partner een spons ontwikkeld die gebaseerd is op deze technologie die per november in de markt komt. Daarnaast heeft BioMed veel kennis van hyaluronzuur middels een groot project dat uitgevoerd wordt met een Hongaarse partner. De Tympagel is een ontwikkeling die volledig door BME zelf is uitgevonden en berust op nieuwe kennis die zij heeft vergaard in het afgelopen jaar.

De twee biopolymeren die gebruikt worden, zijn reeds gebruikt in een aantal andere toepassingen. De combinatie van hyaluronzuur en gelatine heeft uitstekende regeneratieve eigenschappen is gebleken uit onderzoeken. Echter een toepassing in een medisch product is niet beschikbaar op het moment. Wat de gel uniek maakt is de manier waarop de individuele biopolymeren aangepast zijn om zo bepaalde eigenschappen van de individuele componenten te versterken. De gelatinecomponent is hoog visceus met een lage dichtheid waardoor de poriëgrootte groter is dan normaal. Dit zorgt ervoor dat de andere component, hyaluronzuur zich verspreid door de gel. Hyaluronzuur heeft de eigenschap om celgroei te stimuleren doordat het een goede voedingsbodem is. De grote poriën zorgen voor een snelle ingroei van nieuwe cellen wat resulteert in een versneld herstel van de perforatie van het trommelvlies.

Met behulp van klinici uit Düsseldorf en Heerlen, kan deze techniek uitontwikkeld worden en daarmee kan de regio een pionier worden op het gebied van KNO-heelkunde en oplossingen voor de behandeling. Het product bevindt zich in TRL 5 en na afronding van het project moet TRL 8 behaald zijn. Normaliter duurt de ontwikkeling van een medisch product vele jaren. Echter door de samenwerking in het consortium en de ervaring die BioMed heeft, kan dit traject sneller doorlopen worden. BioMed heeft data tot haar beschikking die de geschiktheid van de materialen als implantaat ondersteunen, waardoor een grote barrière wordt weggenomen. Na het project is het product getest op veiligheid (TRL 5), een in-vitro model (TRL 6), diermodel (TRL 7) en klinische studie (TRL 8).

1. http://www.doktersrekening.nl/zoek/index.php?zp_code=089999065
2. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2691897/>

Ieder project moet onder één van de beide prioriteiten “Verhoging van de grensoverschrijdende innovatiekracht van het programmagebied” (prioriteit 1) “Sociaal-culturele en territoriale cohesie van het programmagebied” (prioriteit 2) uit het samenwerkingsprogramma vallen. Elke prioriteit omvat een centrale doelstelling van het operationeel Programma:

- Prioriteit 1: Meer product- en procesinnovaties
- Prioriteit 2: Vermindering van de barrièrewerking van de grens voor burgers en instituties

Hoe draagt uw project bij aan het bereiken van deze doelstelling? Waarom wordt het project grensoverschrijdend uitgevoerd (en niet nationaal)?

In dit project heeft het consortium tot doel gesteld om de behandeling van trommelvliesreconstructies te vergemakkelijken, zowel voor patiënt als chirurg. Een trommelvliesreconstructie is een medische ingreep om een perforatie van het trommelvlies, eventueel in combinatie met het omliggende weefsel, te herstellen. In medische termen heet dit myringoplastiek. De operatietechniek die gebruikt wordt is al decennia hetzelfde en is redelijk tijdrovend voor een beperkt medisch probleem en ingreep. In veel chirurgische disciplines is een minimaal invasieve operatietechniek de standaard geworden, maar tot op heden is voor myringoplastiek slechts een beperkte minimaal invasieve oplossing, welke niet gebruikt kan worden voor elk type patiënt en ook niet leidt tot goede klinische resultaten. De huidige behandelmethode is het openklappen van het trommelvlies waarbij eerst het beschadigde weefsel wordt verwijderd. Vervolgens wordt een gelatine spons geplaatst, dat op maat gemaakt dient te worden. Tot slot wordt kraakbeen of fascie geplaatst dat dient als drager om het gaatje te dichten. Al met al duurt deze operatie ongeveer 1,5 uur.

De voorgestelde oplossing om het trommelvlies te herstellen is door een biologisch degradeerbare gel te ontwikkelen die zonder incisie via de natuurlijke gehoorgang ingebracht kan worden. Het voordeel van de gel is een verbetering van de heling door een unieke samenstelling waarbij kleinere defecten met uitsluitend de gel behandeld kunnen worden. Voor grotere defecten is een ‘paraplu-constructie’ waarbij eerst een stukje fascie wordt uitgekapt achter het trommelvlies middels endoscopische instrumenten. Vervolgens wordt middels een klein gaatje in de fascie aan het einde van de ‘parapluconstructie’ de gel ingespoten. Deze gel lost na 1 tot 3 weken op waarbij de sluiting van het trommelvlies voltooid is. Het weefsel wat ingebracht wordt, wordt middels lichaamseigen processen omgezet. Deze ontwikkeling is dus een volledig biotechnologische oplossing. Met de Tympagel is het mogelijk om deze ingreep poliklinisch uit te voeren en niet meer in de operatiekamer. Dit betekent een aanzienlijke besparing voor de gezondheidszorg.

De ontwikkeling van de Tympagel biedt enorme potentie voor de lokale industrie omdat het product voor een grote meerwaarde zorgt in de zorg door kostenbesparing en patiënt tevredenheid. Wanneer het product geïntroduceerd wordt in de markt profiteren BioMed Elements, Vivo Science, Air Controls en Medanco, omdat zij onderdelen en diensten leveren die nodig zijn voor het product. Ter indicatie: jaarlijks zijn in Nederland ongeveer 3.000 en Duitsland ongeveer 15.000 operaties. In de EU worden naar schatting 135.000 myringoplastiek operaties uitgevoerd. Tympagel is een innovatie in de behandeling van aandoeningen aan het oor, dat verholpen wordt met kennis en kunde op het gebied van biotechnologie. Het is aannemelijk dat het consortium met deze innovatieve oplossing uiteindelijk 50% van deze markt kan bedienen.

In het grensgebied Nederland-Duitsland zijn veel organisaties actief in de medische industrie. Met haar universitaire centra in Düsseldorf en Nijmegen, is de grensregio uitermate geschikt om innovatieve productontwikkeling te combineren met klinische testen. Er is bij de partijen van het consortium veel kennis van en ervaring met regeneratieve geneeskunde wat zorgt voor een hoge slagingskans van het project. Het project levert een bijdrage aan de regionale economie omdat het zorgt voor omzetgroei en langdurige groei van werkgelegenheid bij de MKB partners. Ten tweede wordt het cluster life sciences & health versterkt door de Nederlandse en Duitse partners, met name op het gebied van biotechnologie. Ten derde levert het project een kostenbesparing op voor de regionale ziekenhuizen door enerzijds een kortere behandeling en anderzijds minder kans op complicaties als gevolg van de operatie.

Het project verhoogt de grensoverschrijdende innovatiekracht van het programmagebied en valt onder prioriteit 1. Het project onderschrijft volledig thematisch speerpunt 2 van de Euregio: Ontwikkeling van innovatieve

therapiemethoden, vooral met behulp van medische biotechnologie. Er wordt een nieuw product ontwikkeld door de MKB partijen in het consortium. De belangrijkste stakeholders worden in het project betrokken om de acceptatie van het product te versnellen. Het doel is een nieuw product in de vorm van de Tympagel alsook een nieuw operatieproces: minimaal invasieve myringoplastiek operatie.

Het project draagt bij aan het bereiken van de doelstellingen van het programma, in het bijzonder Health en Life Sciences en heeft een focus op het ontwikkelen van een nieuwe behandelmethode op basis van medische biotechnologie. Het project versterkt duurzame welvaart door deze innovatie. Het project draagt bij om de grensregio als innovatief te profileren door een nieuwe operatietechniek te ontwikkelen. Het zorgt voor de ontwikkeling van een nieuw zorgpad dat gerealiseerd kan worden door samenspraak van chirurg en zorgverzekeraar. De operatie verlaagt de drempel voor de kwetsbare groep die deze operaties over het algemeen ondergaan (kinderen en ouderen).

In het project zijn zowel kennisinstellingen als MKB'ers betrokken, waarbij het MKB profijt heeft van het succes van het product omdat allen een onderdeel van het productieproces uitmaken. Medanco, HCM Medical en BioMed Elements maken fysieke onderdelen van het product en Air Controls en Vivo Science voor controlestappen die nodig zijn om producten vrij te geven voor distributie. Bij succes zal de werkgelegenheid bij elk van deze partijen toenemen. Tevens verbreedt dit project de activiteiten van de MKB organisaties. Medanco, HCM Medical en BioMed Elements zijn nog niet actief op het gebied van KNO. Dit project maakt het mogelijk deze markt te betreden en kennis die aanwezig is vanuit andere markten toe te passen. Hierdoor kunnen deze organisaties een breder scala aan producten en diensten aanbieden waardoor er meer commerciële kansen liggen.

Om het gebruik van het product zo efficiënt mogelijk te laten verlopen, blijven de klinische centra een rol spelen na de klinische studies. Zij ondersteunen het innovatieklimaat omdat de centra chirurgen moeten opleiden middels workshops en cursussen om het product te gebruiken en de operatietechniek aan te leren. Het zal de ziekenhuizen veel aandacht geven vanuit het KNO werkveld en dat stelt de centra in staat om zichzelf beter op de kaart te zetten.

Waarom wordt het project grensoverschrijdend uitgevoerd (en niet nationaal)?

Dit project is een uitstekend voorbeeld van een interregionaal synergetisch project. Het samenbrengen van expertises om een nieuw zorgpad te ontwikkelen. Het zorgt voor kennisverbreding en –overdracht tussen kenniscentra op het gebied van regeneratieve heelkunde. De partners hebben uitgebreide ervaring met specifieke onderdelen die niet in zijn geheel in een van de twee landen aanwezig is. Entwurfreich kan 3D modellen printen en heeft veel ervaring met de ontwikkeling van applicatoren. Air Controls heeft kennis van kwaliteitsaspecten van medische productontwikkeling, in het bijzonder van biologische implantaten. De KNO-afdeling van de universiteitskliniek van Düsseldorf heeft een eigen researchlaboratorium dat ervaring heeft met onderzoek op KNO-gebied en een chirurgisch team dat ervaring heeft met klinische studies. Het RadboudUMC heeft een onderzoeksgroep 'Regenerative medicine' dat in-vitro studies uitvoert naar de regeneratie van spier- en zachte weefsels. Deze kennis kan toetsen of Tympagel het gewenste gedrag vertoont. HCM heeft een unieke sterilisatiemethode waarbij gebruik gemaakt wordt van superkritisch CO2 om producten te zuiveren zonder dat dit invloed heeft op de producteigenschappen. BioMed Elements heeft een gepatenteerde technologie om micro sferen te maken en expertise op het gebied van biopolymeren. Het Zuyderland ziekenhuis is een groot perifeer ziekenhuis in Nederland. Zij hebben een accreditatie als onderzoeksziekenhuis en kunnen klinische studies uitvoeren. Door het groot aantal operaties, kunnen zij veel klinische feedback geven. Deze combinatie van de organisaties maakt het een uniek consortium met veel expertise om het gehele ontwikkelproces succesvol te doorlopen.

Hoe kunnen de projectactiviteiten en -resultaten en/of het ontstane grensoverschrijdende netwerk na de projectlooptijd verder worden benut? Hoe worden activiteiten voortgezet en gefinancierd? In hoeverre zijn de outputs en resultaten voor derden relevant en bruikbaar?

Het netwerk is relevant omdat op basis van de input van de verschillende partijen een product naar de markt gebracht kan worden. Elke partij zal na dit project een blijvende bijdrage leveren: Medanco ontwikkelt en produceert de applicator. HCM zorgt voor het afvullen van de gel in spuiten en het verpakken van het product, Vivo doet de steriliteits- en biocompatibiliteitstesten, BioMed ontwikkelt de gel en verpakking en Air Controls zorgt voor de bewaking van de kwaliteit tijdens de productie van het product. Dit betekent dat er een complementair netwerk is dat elkaar blijft versterken. Tevens zal er een klinische studie uitgevoerd worden die door de ziekenhuizen (Düsseldorf en Heerlen) uitgevoerd gaan worden. Dit project resulteert in een duurzame samenwerking die na de projectactiviteiten blijft bestaan. De MKB partners in het consortium blijven toeleveranciers van het product en productieproces.

Naast de contacten in Nederland en Duitsland, zijn er reeds contacten met vooraanstaande chirurgen in de VS die reeds gebruik maken van minimaal invasieve operaties in de KNO-heelkunde. Een pionier op dit gebied is Dr. Isaacson van het UT Southwestern medisch centrum in Dallas, USA. Hij heeft veel ervaring met minimaal invasieve chirurgie. Met zijn ervaring kan de operatietechniek voor de Tympagel beter uitontwikkeld worden door de sterke punten in het product te integreren en zoeken naar verbeterpunten. Daarnaast is het betrekken van een Amerikaanse vooraanstaande chirurg een goede ambassadeur om de marktintroductie in de VS te ondersteunen. Door het uitvoeren van dit project en het betrekken van potentiële eindgebruikers kan een prototype ontwikkeld worden van de gel en applicator. De drie belangrijke componenten om financiering op te halen zijn dan aanwezig: product, behoefte en team.

a. Marktperspectief

Het product zal naar verwachting in Q4 2021 gereed zijn voor distributie. Doordat er geen operatiekamer nodig is, zal er een sterke reductie zijn van de behandelprijs. Daarnaast zijn in de KNO-heelkunde over het algemeen weinig innovaties en zal een nieuw zorgpad welkom zijn. Voor zorgverzekeraars zal er een duidelijk voordeel zijn en we zullen hen actief benaderen, alsook chirurgen die willen meewerken, om het product te vermarkten.

Om een indicatie te hebben van het marktperspectief zijn een aantal aannames gedaan:

1. Gestart wordt met introductie van het product in Europa en de Verenigde Staten. De drempel om de markt te betreden is in de VS lager dan in Europa, maar om de markt introductie kracht bij te zetten is klinische data cruciaal. Vervolgens zullen andere markten aangeboord worden, waar het huidige prijsniveau aangehouden kan worden zoals Australië, Nieuw Zeeland, Singapore en het Midden Oosten.
2. In 2022 zal het product ook in andere landen op de markt gebracht worden.
3. De markt is gebaseerd op het aantal operaties dat in Nederland is uitgevoerd en geëxtrapoleerd naar andere landen op basis van inwoneraantal.
4. Er is geen rekening gehouden met marktgroei. Echter het is zeer aannemelijk dat er groei zal plaatsvinden. De reden daarvan is de groei van de populatie, meer en betere toegang tot zorg in opkomende markten, ouder wordende populatie en hogere vergoedingen.

Op basis van het aantal operaties (marktgrootheid), is er een forecast gemaakt van het aantal producten dat jaarlijks gedistribueerd zal worden in onderstaande tabel.

Afzet (in aantallen)	2021	2022	2023	2024	Marktomvang
Nederland	200	500	1,000	2,000	4,000
Duitsland	1,000	2,000	3,000	5,500	16,000
EU - totaal	5,000	12,000	28,000	52,000	275,000
VS	4,000	10,000	20,000	40,000	150,000
Overige landen	0	5,000	10,000	30,000	45,000
Totaal	10,200	29,500	62,000	129,500	985,000

Tabel 2: Forecast Tympagel

De partners zullen allen baat hebben bij dit project in de toekomst, omdat er voor alle partijen een additionele omzet gerealiseerd wordt dit resulteert in een toename van de werkgelegenheid in de regio. In tabel 3 is een overzicht van de omzetspotentie op de primaire markt (Europa), secundaire markt (Verenigde Staten) en tertiaire markt (Midden Oosten). De verwachte verkoopprijs in Europa is € 50. In de Verenigde Staten zal de verkoopprijs € 60 bedragen en de overige landen € 40.

Omzet (in EUR)	2021	2022	2023	2024	Totaal
Nederland	10,000	25,000	50,000	100,000	185,000
Duitsland	50,000	100,000	150,000	275,000	575,000
EU - totaal	250,000	600,000	1,400,000	2,600,000	4,850,000
VS	240,000	600,000	1,200,000	2,400,000	4,440,000
Overige landen	0	200,000	400,000	1,200,000	1,800,000
Totaal	490,000	1,400,000	2,000,000	6,200,000	10,090,000

Tabel 3: Omzet Tympagel

Op basis van de omzetgroei en activiteiten staat in tabel 4 een overzicht van de jaarlijkse toename van FTE.

Groei aantal FTE	2019	2020	2021	2022	Totaal
BioMed Elements	1	2	1	1	5
Entwurfreich	1	0.5	1	1	4
Vivo	0.5	0.5	0.5	0.5	2
HCM Medical	0	1	1	1	3
Air Controls	0.5	0.5	1	1	3
Klinische partners	0	1	0.5	0.5	2

Tabel 4: Toename aantal werknemers per partner voor het project

b. Business plan

Het uitwerken van het business plan is onderdeel van werkpakket 1. Er dient een uitgebreid marktonderzoek gedaan te worden waar de verschillende stakeholders gesproken moeten worden. Met deze informatie kan een goede businesscase opgesteld worden.

Er is al een indicatie van een aantal zaken: aantal operaties per jaar, mogelijke kostenbesparing en concurrentie onderzoek. In de EU worden naar schatting 135,000 myringoplastiek operaties uitgevoerd. Een survey uit de Verenigde Staten komt op een incidentie van 4% voor een tympanoplastiek, waarvan myringoplastiek een milde vorm is. Uit statistieken van de Amerikaanse overheid blijken er ongeveer 150,000 operaties te zijn op een populatie van 280 miljoen. Op basis van deze gegevens wordt de markt geschat op ongeveer 1 miljoen ingrepen per jaar.

Om het product succesvol in de markt te plaatsen is een marketingplan nodig. Ook dit zal verder in het business plan uitgewerkt worden. Op basis van een initiële verkenning zijn de volgende ideeën op het gebied van marketing: Product: Een gel om beperkte reconstructies van het trommelvlies uit te voeren. De gel is geschikt als drager voor cellen en bespoedigt de heling van het defect. Tevens kan het product minimaal invasief ingebracht worden wat de operatie korter en veiliger maakt. Tevens reduceert het de kans op infecties.

Prijs: Het product is 10% goedkoper dan alternatieven om inkopers te overtuigen. Voor het ziekenhuis zijn met name de totale kosten van de ingreep relevant en door de mogelijkheid om de ingreep poliklinisch uit te voeren, gaan de behandelkosten sterk omlaag. De kosten van het gebruik van een operatiekamer zijn vele malen hoger dan de polikliniek.

Promotie: Om het product op de markt te zetten is het noodzakelijk om een sterke gebruikersgroep te hebben. De eerste stap is het opzetten van een medische adviesraad waarin vooraanstaande chirurgen zitting in hebben. Ten tweede zullen trainingen verzorgd worden om chirurgen op te leiden. Daarnaast zal het product gepresenteerd

worden op relevante congressen.

Plaats: BioMed Elements zal het product in Nederland en Duitsland zelf vermarkten omdat deze landen gemakkelijk te bereiken zijn. In andere landen zal een verkooppartner gezocht worden die al toegang heeft tot de markt om de toegang tot de markt te versnellen.

Voor de Amerikaanse markt geldt dat er een kantoor in de VS geopend zal worden in Texas. In Texas zal het product door BioMed zelf vermarkt worden en in andere gebieden wordt gebruik gemaakt van een agent.

Mensen: BioMed gaat een marketing manager aannemen die het product in de markt zal zetten. Deze gaat de trainingen verzorgen en zal naar relevante congressen gaan om het product te introduceren. Er wordt een marketing manager aangetrokken voor Europa en een voor de Verenigde Staten.

Geplande kosten

Geraamde subsidiabele projectkosten

Personeelskosten	€ 675.000,00
Overige kosten	€ 225.000,00
(-) Inkomsten	
Totaal	€ 900.000,00

Voorgestelde financiering

Financier	Privaat / Publiek	Totale financiering	%
Eigenbeitrag / Eigen bijdrage		€ 315.000,00	35,00 %
Air Controls GmbH	Privat / Privaat	€ 38.500,00	4,28 %
Medanco B.V.	Privat / Privaat	€ 21.000,00	2,33 %
HCM Medical	Privat / Privaat	€ 26.250,00	2,92 %
zuyderland Medisch Centrum	Öffentlich / Publiek	€ 17.500,00	1,94 %
RadboudUMC	Öffentlich / Publiek	€ 21.000,00	2,33 %
Universitätsklinikum Düsseldorf	Öffentlich / Publiek	€ 36.750,00	4,08 %
Entwurfreich GmbH	Privat / Privaat	€ 21.000,00	2,33 %
vivo Science GmbH	Privat / Privaat	€ 43.750,00	4,86 %
BioMed Elements B.V.	Privat / Privaat	€ 89.250,00	9,92 %
INTERREG-Finanzierung / INTERREG-financiering		€ 585.000,00	65,00 %
EFRE / EFRO	Öffentlich / Publiek	€ 450.000,00	50,00 %
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Öffentlich / Publiek	€ 40.500,00	4,50 %
MWIDE NRW	Öffentlich / Publiek	€ 67.500,00	7,50 %
Provincie Gelderland	Öffentlich / Publiek	€ 9.000,00	1,00 %
Provincie Limburg	Öffentlich / Publiek	€ 9.000,00	1,00 %
Provincie Noord-Brabant	Öffentlich / Publiek	€ 9.000,00	1,00 %
Totaal		€ 900.000,00	100 %

INTERREG VA

Smart Energy Enablers CO2 reductie op een beheersbaar net

De reductie van de CO2-uitstoot en de uitbreiding/optimalisering van hernieuwbare energieën is zowel in Nederland als in Duitsland één van de centrale politieke vraagstukken voor de komende jaren.

Eén van de aspecten die de energietransitie remt, is het feit dat opwekking van duurzame energie fluctueert in de tijd en niet altijd aansluit op het stroomverbruik. Er is sprake van een verschil in het opwekpatroon en verbruikspatroon gedurende de dag, tussen de verschillende (week)dagen en per seizoen. Om het elektriciteitsnet stabiel te houden, moet de energievraag en -aanbod redelijk in balans zijn om black-outs te voorkomen. Om het elektriciteitsnet stabiel te houden, schakelt men momenteel windmolens uit op winderige en zonnige dagen, omdat men nergens met de duurzame energie heen kan.

In het project Smart Energy Enablers staat de ontwikkeling van oplossingen/tools voor vraag-gestuurde duurzame energieopwekking, aansturingstechnieken voor aanbod-gedreven energieverbruik, technieken voor tijdelijke energieopslag en slimme software voor energiebalans centraal. Deze oplossingen/tools versnellen de energietransitie in Duitsland en Nederland en versterken research and development en productie van het regionale bedrijfsleven in de duurzame energietechnologie.

Door het gebruik van de nieuwe tools kan het energiegebruik (m.n. van decentrale energiesystemen) op het net beter in kaart worden gebracht en worden voorspelt. Met de data uit de tool kunnen netbeheerders dan beter inspelen op vraag en aanbod van energie wat leidt tot een CO2 emissie verlaging.

Via de tools krijgen netbeheerders een beter beeld van de huidige zwakke en sterke onderdelen binnen energienetten. Bij het identificeren van zwakke onderdelen van een energienet kunnen vervolgstappen worden ondernomen om overbelastingen op het energienet (of delen van het net) te voorkomen.

De nieuw te ontwikkelen tools zullen in heel Europa op de markt worden gebracht en bijdragen aan een sterkere positie van de betrokken bedrijven.

Leadpartner	Movements Group BV (Beuningen)
Projectpartners	Enlop GmbH (Duisburg) Sensfix GmbH (Düsseldorf) Stichting KiEMT (Arnhem) Time Shift Energy Storage (Arnhem) Alfen BV (Almere) Bredenoord BV (Apeldoorn) Henk van Tongeren BV (Apeldoorn) Istas International GmbH (Essen)
Projectvolume	1.800.000,00 €
Regionale relevantie	✓
Bovenregionaal relevantie	✓

Standpuntbepaling Regionaal Programma-Management ERW

Inhoudelijke toetsing	Het project past in het Coöperatieprogramma Deutschland-
-----------------------	---

	Nederland INTERREG VA 2014-2020 Prioriteit 1 – Verhoging van de grensoverschrijdende innovatiekracht.
Kostentoetsing	De toetsing van de plausibiliteit en redelijkheid van de kosten kon nog niet worden afgesloten .
Financieringstoetsing	Er wordt geen cofinanciering aangevraagd .
Strategische Agenda 2020 Euregio Rijn-Waal	
Euregionale duurzame economische ontwikkeling	✓
Euregionale Soft Skills	
Euregionale Verankering	✓
Besluitvoorstel	
Het project opnemen in de besluitvormingsprocedure en een standpunt voor de Euregioraad formuleren.	

Projecttitel: Smart Energy Enablers

Volledige projectaanduiding: CO2-reductie op een beheersbaar net

Geplande begindatum: 01-01-2019

Geplande einddatum: 31-12-2021

Stand van zaken per: 29-3-2018

Lead partner

Naam organisatie: Movements Group B.V.

Adres, plaats: Mauritsplein 1 6641BK, Beuningen Nederland (Arnhem/Nijmegen)

Contactpersoon: Raymond Bosch

Telefoonnummer: +31-88-3456600

Overige projectpartners

Naam: Movements Group B.V.
Plaats: Beuningen (Arnhem/Nijmegen)

Naam: Alfen B.V.
Plaats: Almere (Flevoland)

Naam: Bredenoord B.V.
Plaats: Apeldoorn (Veluwe)

Naam: ENLOP GmbH
Plaats: Duisburg (Duisburg, Kreisfreie Stadt)

Naam: Henk van Tongeren B.V.
Plaats: Apeldoorn (Veluwe)

Naam: Stichting kiEMT
Plaats: Arnhem (Arnhem/Nijmegen)

Naam: Sensfix GmbH
Plaats: Düsseldorf (Düsseldorf, Kreisfreie Stadt)

Naam: Time Shift Energy Storage
Plaats: Arnhem (Arnhem/Nijmegen)

Naam: ista International GmbH
Plaats: Essen (Essen, Kreisfreie Stadt)

Samenvatting project

De Trias Energetica is een strategie om energieverbruik te verduurzamen. Deze strategie bestaat uit het beperken van het energieverbruik, het verhogen van gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen en het zo efficiënt mogelijk gebruiken van eindige energiebronnen. In de afgelopen decennia zijn diverse duurzame technologieën ontwikkeld die aan elk van deze stappen kunnen bijdragen.

Eén van de aspecten die de energietransitie remt, is het feit dat opwek van duurzame energie fluctueert in de tijd en niet altijd aansluit op het stroomverbruik. Er is sprake van een verschil in het opwekpatroon en verbruikspatroon gedurende de dag, tussen de verschillende (week)dagen en per seizoen. Om het elektriciteitsnet stabiel te houden, moet energievraag en -aanbod redelijk in balans zijn om black-outs te voorkomen. Om het elektriciteitsnet stabiel te houden, schakelt men momenteel windmolens uit op winderige en zonnige dagen, omdat we nergens met onze duurzame energie heen kan.

In het project Sustainable Energy Enablers staat de ontwikkeling van oplossingen voor vraag-gestuurde duurzame energieopwekking, aansturingstechnieken voor aanbod-gedreven energieverbruik, technieken voor tijdelijk energieopslag en slimme software voor energiebalans centraal. Deze oplossingen versnellen de energietransitie in Duitsland en Nederland en versterken research and development en productie van het regionale bedrijfsleven in de duurzame energietechnologie.

WPO Projectvoorbereiding

Trekker(s): Movements Group & Enlop

Activiteiten:

- Vormen consortium
- Schrijven projectplan

Milestone:

- Projectaanvraag (04.12.2018)

WP1 Vraag-gestuurde duurzame energieopwek

Trekker: Bredenoord B.V.

Deelnemende projectpartners: ntb

Te ontwikkelen product:

Systemen die duurzame energie opwekken op het moment dat de vraag naar energie het hoogst is of waar de gevraagde energiepik van tijdelijke aard is.

Activiteiten:

- Slimme aggregaat: Ontwikkeling en demonstratie van een tijdelijke duurzame energiebron die inzetbaar is om ook tijdelijke energievoorziening zo duurzaam mogelijk te doen.
- Maintenance & management systemen: Ontwikkeling, demonstratie en validatie van onderhoudssystemen die rekening houden met vraagsturing zowel om te voorkomen dat onderhoudswerkzaamheden plaatsvinden op vraaggevoelige tijdstippen als om te voorkomen dat onnodig onderhoud leidt tot overbodig verbruik van materialen en assets.
- Stimulering techniekselectie rekening houdend met vraagpatroon; voorlichting over meenemen vraagpatroon in techniekkeuze als selectie-argument voor technische invulling duurzame energieopwek. Bijvoorbeeld toepassing van waterkracht ipv solar op plaatsen waar 24/7 constante elektrische vraag is of selectie van warmteopwek in plaats van (of gecombineerd met) elektrische opwek op plaatsen waar merendeel van de energievraag aangewend wordt voor warmteopwek.

Geschatte kosten € 300.000

WP2 Techniekcombinaties voor vraag-gestuurde duurzame energieopwekking

Trekker: Sensfix GmbH

Deelnemende projectpartners: Van Tongeren Energietechniek BV

Te ontwikkelen product:

Combinaties van beschikbare technieken zodanig configureren dat aanbodsturing aan de uiteinden van het energienet mogelijk worden.

Activiteiten:

- Hybride systemen: Toepassingsontwikkeling van verschillende hybride technieken die kunnen bijdragen aan het samenbrengen van verschillende energiebronnen, met een focus op de relatie tussen vermogen en efficiëntie over de tijd. Innovatieve hybride combinaties en het wegnemen van barrières zoals bijvoorbeeld creëren van bekendheid, financierbaarheid en vergunbaarheid die de grootschalige adoptatie van de betreffende hybride-techniek versterken.
- Warmtemanagement: Ontwikkeling van behapbare businesscases rondom warmtedeling en warmtemanagement. Zoeken naar de synergie in beschikbare warmte en koude bij diverse gebruikers is een sleutel tot rendabel maken van duurzame warmteopweksystemen omdat warmte zich slecht leent voor langdurige opslag. Focus op vernieuwende systemen waarin warmtegebruik in directe nabijheid kan plaatsvinden.
- Optimalisatie van opwek: Validatie en demonstratie van een warmtewisselaar om warmte uit zonnepanelen te halen, om met één techniek een breder spectrum aan energie op te wekken.
- Behapbare businesscases – duurzame calculaties: Ontwikkeling en validatie van de doorvertaling van rekenmodellen naar toepassing en haalbare businesscases.

Geschatte kosten € 300.000

WP3 Aansturingstechniek voor aanbodgedreven energieverbruik

Trekker: Alfén

Deelnemende projectpartners: ista International

Te ontwikkelen product:

Ontwikkeling van systemen die op basis van het ontstaan van een overschot van energie in het net of lokaal pro-actief geplande taken die veel energie verbruiken gaan uitvoeren.

Activiteiten:

- Ontwikkeling, validatie en demonstratie van technieken om flexibel met energie in de wijk om te gaan. Focus op wegnemen van barrières voor grootschalige adoptatie van technieken voor aanbodgedreven energieverbruik die dicht bij marktintroductie zijn in ander bereik dan technisch. Het gaat dus om voorlichting gericht op wegnemen gebruikersangst, wegnemen van vergunningsproblemen en realiseren van financiële haalbaarheid.
- Ingrijpen in huis: Ontwikkeling, validatie en demonstratie van concepten om energie-aanbodgedreven apparaten in- en uit te schakelen o.b.v. beschikbare energie(prijs) op bepaalde momenten.
- Fossiel besparen: Ontwikkeling, validatie en demonstratie van technieken om gasverbruik omlaag te brengen door enkel deze energie te gebruiken als er geen duurzaam alternatief beschikbaar is.

Geschatte kosten € 400.000

WP4 Opslagtechniek voor het actief matchen van energievraag en -aanbod

Trekker: Time Shift Energy Storage B.V.

Deelnemende projectpartners: Kostal GmbH (nog te benaderen)

Te ontwikkelen product:

Selectie van opslagsystemen die kosteneffectief kunnen worden ingezet ten behoeve van tijdelijke opslag van duurzame energie en ontwikkelen benodigde aansturingstechniek voor laden en ontladen.

Activiteiten:

- Battery-management system: Ontwikkeling en validatie van een Battery-Management-System dat de batterij zo effectief mogelijk energie kan laten opslaan o.b.v. de vereisten uit de energiemarkt. Geen technische ontwikkeling maar focus op ontwikkeling enablers om marktacceptatie te creëren door versterken bekendheid, financierbaarheid, vergunbaarheid en betaalbaarheid. Dit BMS wordt specifiek ontwikkeld voor ecologisch verantwoorde batterijen zoals bio-, natrium-, ijzer-, zout-batterijen.
- Seizoensopslag warmte: Demonstratie van een warmte-opslagconcept voor seizoenopslag van warmte. Geen technische ontwikkeling maar focus op ontwikkeling enablers om marktacceptatie te creëren door versterken bekendheid, financierbaarheid, vergunbaarheid en betaalbaarheid.

Geschatte kosten € 400.000

WP5 Slimme software voor Energiebalans

Trekker: Enlop GmbH

Deelnemende projectpartners: Movements Group B.V.

Te ontwikkelen product:

- Een softwareplatform waarop de algoritmes voor aansturing gekoppeld kunnen worden aan een groeiend aantal afgifte- en afname- punten van duurzame energie.

Activiteiten

- In dit werkpakket wordt slimme software ontwikkeld gericht op het samenbrengen van energievraag en -aanbod. Kenmerken zijn: monitoren, voorspellen, intelligentie, proactieve aansturing. De basiselementen van deze software kunnen in potentie bijdragen aan alle producten en diensten die in werkpakket 1 t/m 4 worden ontwikkeld.
- Opname van duurzame opwek voorspellingen in de algoritmes van de software
- Opname van flexibele energieprijns-input vanuit Duitsland en Nederland in de algoritmes van de software

Geschatte kosten € 400.000

WP6 Projectmanagement

Trekker: Movements Group

Deelnemende projectpartners: nader te bepalen

Activiteiten:

- Projectteambijeenkomsten
- Administratieve INTERREG-verplichtingen
- Financiële INTERREG-verplichtingen
- Begeleiding van aanbestedingen
- Communicatie, w.o. met Interreg Programmamanagement en Programmapartners
- Disseminatie

Milestones:

- Communicatie-uitingen
- Voortgangsverslagen
- Declaraties
- Aanbestedingsdocumentatie
- Eindverslag
- Eindbestedingsbewijs

Op welke doelgroepen is het project gericht? Hoe worden deze doelgroepen bereikt?

Het project is gericht op bedrijven die actief zijn op technieken die zich goed lenen voor toepassing van strategieën voor sturing van vraag en aanbod rondom duurzame energie. Veelal zijn dat bedrijven die hun basistechnologie met een overzienbare uitbreiding kunnen positioneren als gereed voor de energietransitie. Innovatie in deze richting is voor de doelgroep voor de hand liggend vanuit het perspectief van hun klanten, echter moeizaam te realiseren vanuit de intern beschikbare kennis. Het project voorziet in het bijeen brengen van de kennis over de markt en de hardware en deze vervolgens te vermengen met kennis over software, artificial intelligence en voorspellingsmodellen. Een nauwe samenwerking met Enlop GmbH en stichting kiEMT geven eenvoudige toegang tot de hardware bedrijven, het eigen netwerk van Movements Group voorziet in toegang tot de doelgroep van software en electronica specialisten.

Waarom is het project noodzakelijk in het licht van de huidige situatie in het programmagebied?

De Trias Energetica is een strategie om energieverbruik te verduurzamen. De drie stappen in deze strategie zijn als volgt:

1. Beperk het energieverbruik,
2. Gebruik energie uit hernieuwbare bronnen,
3. Gebruik eindige energiebronnen zo efficiënt mogelijk.

In de afgelopen decennia zijn diverse duurzame technologieën ontwikkeld die aan elk van deze stappen kunnen bijdragen, denk aan isolatiematerialen, zonnepanelen en efficiënte HR-gasketels.

In de afgelopen decennia zijn diverse duurzame technologieën ontwikkeld die aan elk van deze stappen kunnen bijdragen, denk aan isolatiematerialen, zonnepanelen en warmtepompen.

Toch zijn we nog steeds afhankelijk van fossiele energie, de transitie gaat niet snel genoeg. Nieuwe technieken moeten concurreren met bestaande technieken of de efficiëntie van bestaande systemen. Eén van de aspecten die de energietransitie remt, is het feit dat opwek van duurzame energie fluctueert in de tijd en niet altijd aansluit op de energiebehoefte (stroomverbruik). Zonnepanelen wekken alleen energie op als de zon schijnt, windmolens alleen als het waait. Er is sprake van een verschil in het opwekpatroon gedurende de dag, tussen elke dag en tevens per seizoen, zoals onderstaande figuren tonen.

Om het elektriciteitsnet stabiel te houden, moet de energievraag en -aanbod redelijk in balans zijn, om black-outs te voorkomen. Op windstille en grijze dagen zijn we daarom nog steeds afhankelijk van de opwekking van kolenenergie. Bij een grote opwekking van duurzame energie, kan het zijn dat het totale energieaanbod hoger ligt dan het energieverbruik (zie ook bovenstaande figuren). Kolencentrales kunnen echter niet zo snel kunnen op- en afschakelen wanneer er energieoverschotten ontstaan. Om het elektriciteitsnet stabiel te houden, schakelen wij windmolens uit op winderige en zonnige dagen, omdat we nergens met onze duurzame energie heen kunnen.

Met ons project Sustainable Energy Enablers willen we de energietransitie versnellen door via verschillende strategieën de aansluiting tussen duurzame energie-opwek (aanbod) en de praktijk van energieverbruik (vraag) beter op elkaar aan te laten sluiten. Ieder voorgesteld werkpakket in ons projectvoorstel omvat een deelstrategie die een bijdrage aan de betere aansluiting door gezamenlijk techniek en software te ontwikkelen. Deze technieken zullen het mogelijk maken om, ook bij een grotendeels met duurzame energie gevoed energienetwerk, de balans tussen vraag en aanbod te behouden zonder dat er duurzame energie verspild hoeft te worden.

Smart Energy Enablers zal in het NL-DU grensgebied de beschikbare kennis op het gebied van demand-control en vraaggestuurde duurzame energie versterken bij de betrokken bedrijven. Ook zullen NL-DU samenwerkingsverbanden van bedrijven gezamenlijk ontwikkelde producten in heel Europa aanbieden die optimaal zijn ingericht op maximalisatie van benutting van beschikbare duurzame energie.

Beschrijft u het innovatieve karakter van het project. Wat is nieuw/innovatief aan het project? Welke veranderingen brengt het project teweeg?

Smart Energy Enablers reikt vooruit naar een toekomst waarin energieconsumptievragen niet langer gestuurd worden door willekeur maar door een slim en flexibel geprijsd energienet die de gebruiker helpt om de prioriteiten van deze consumptie te overwegen. Dit zal grotendeels geautomatiseerd en voor de consument onzichtbaar gebeuren. Wat ons project innovatief maakt is dat we niet stoppen bij demand-control maar ook kijken naar strategieën om het duurzame energieaanbod beter te laten aansluiten op de vraag. Het combineren van alle sub-strategieën in de werkpakketten geeft een gezamenlijke sterke flexibilisering voor het matchen van energievraag en aanbod zowel in Nederland als Duitsland.

Ieder project moet onder één van de beide prioriteiten "Verhoging van de grensoverschrijdende innovatiekracht van het programmagebied" (prioriteit 1) "Sociaal-culturele en territoriale cohesie van het programmagebied" (prioriteit 2) uit het samenwerkingsprogramma vallen. Elke prioriteit omvat een centrale doelstelling van het operationeel Programma:

- Prioriteit 1: Meer product- en procesinnovaties
- Prioriteit 2: Vermindering van de barrièrewerking van de grens voor burgers en instituties

Hoe draagt uw project bij aan het bereiken van deze doelstelling? Waarom wordt het project grensoverschrijdend uitgevoerd (en niet nationaal)?

Het project draagt bij aan het bereiken van de programmadoelstellingen. Ieder werkpakket zal tot een gezamenlijk ontwikkelde productinnovatie leiden waarbij altijd ten minste een Duits en een Nederlands bedrijf daar in de toekomst economische waarde mee kan ontwikkelen.

Het project past binnen het Strategisch Initiatief Energie & CO₂-arme economie, in het bijzonder aan de volgende thematische speerpunten:

"2. Smart Future (decentralisatie van de energieverzorging)"

- "Intelligente producten en diensten voor een effectief management van energie en belasting."

Door het gebruik van de nieuwe tool kan het energiegebruik (m.n. van decentrale energiesystemen) op het net beter in kaart worden gebracht en worden voorspeld. Met de data uit de tool kunnen netbeheerders dan beter inspelen op vraag en aanbod van energie wat leidt tot een CO₂ emissie verlagings.

- "Optimalisatie op het gebied van intelligente stroom-, gas- en warmtenetten."

Met enige crossover van de vorige doelstelling bijdraagt dit project ook aan deze programmadoelstelling. Via de data die uit de tool rolt hebben netbeheerders mogelijk een beter beeld van de huidige zwakke en sterke onderdelen binnen energienetten. Bij het identificeren van zwakke onderdelen van een energienet kan vervolgens stappen worden ondernomen om overbelastingen op het energienet (of deel van het net) te voorkomen.

Waarom wordt het project grensoverschrijdend uitgevoerd (en niet nationaal)?

Duitsland loopt voorop in de realisatie van de Energie-wende. Het Nederlandse bedrijfsleven kan leren van de wat in Duitsland reeds in ontwikkeling is om de gelijktijdigheid van vraag en aanbod te matchen. Enkele jaren later zullen dezelfde situaties zich ook in Nederland voordoen. Door de ongelijke timing aan weerszijden van de grens ontstaat er ook de mogelijkheid om per technische oplossing aan weerszijden van de grens ervaring opdoen.

Hoe kunnen de projectactiviteiten en -resultaten en/of het ontstane grensoverschrijdende netwerk na de projectlooptijd verder worden benut? Hoe worden activiteiten voortgezet en gefinancierd? In hoeverre zijn de outputs en resultaten voor derden relevant en bruikbaar?

Het doel van ieder van de 5 inhoudelijke werkpakketten is om ten minste 1 economisch inzetbare oplossing te ontwikkelen welke na afloop van het project door elk van de partners van dat werkpakket in hun eigen business ingezet kan worden. Zo zullen verschillende partners in het project op de markt komen met producten die onderscheidende features bieden. De producten zullen demand-control geschikt zijn en gereed voor inzet in een flexibel geprijsd energienet. De partners hebben een concurrentieel voordeel doordat ze voorop lopen met een vernieuwend productenaanbod. De markt zal na invoering van de wetgeving die per minuut variabele energietarieven mogelijk maakt (Nederland) zeer snel willen omschakelen naar dit type producten vanuit economische motieven.

Geplande kosten

Geraamde subsidiabele projectkosten

Personeelskosten € 1.203.000,00

Overige kosten € 597.000,00

(-) Inkomsten

Totaal € 1.800.000,00

Voorgestelde financiering

Financier	Privaat / Publiek	Totale financiering	%
Eigenbeitrag / Eigen bijdrage		€ 900.000,00	50,00 %
ista International GmbH	Privat / Privaat	€ 150.000,00	8,33 %
Time Shift Energy Storage	Privat / Privaat	€ 50.000,00	2,78 %
Sensfix GmbH	Privat / Privaat	€ 150.000,00	8,33 %
Stichting kiEMT	Privat / Privaat	€ 50.000,00	2,78 %
Henk van Tongeren B.V.	Privat / Privaat	€ 50.000,00	2,78 %
ENLOP GmbH	Privat / Privaat	€ 150.000,00	8,33 %
Bredenoord B.V.	Privat / Privaat	€ 50.000,00	2,78 %
Alfen B.V.	Privat / Privaat	€ 50.000,00	2,78 %
Movements Group B.V.	Privat / Privaat	€ 200.000,00	11,11 %
Deelnemende ondernemingen	Privat / Privaat	€ 0,00	0,00 %
INTERREG-Finanzierung / INTERREG-financiering		€ 900.000,00	50,00 %
EFRE / EFRO	Öffentlich / Publiek	€ 900.000,00	50,00 %
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	Öffentlich / Publiek	€ 0,00	0,00 %
MWIDE NRW	Öffentlich / Publiek	€ 0,00	0,00 %
Provincie Flevoland	Öffentlich / Publiek	€ 0,00	0,00 %
Provincie Gelderland	Öffentlich / Publiek	€ 0,00	0,00 %
Totaal		€ 1.800.000,00	100 %

INTERREG V A

Advisering Projectidee “O.K.-Regio(n)”

Het projectidee “OK-Regio(n)” wordt in een vroege fase aan de commissie ter consultatie voorgelegd met als doel de aanvragers van input te voorzien en na te gaan of individuele gemeenten interesse hebben in het project te participeren.

Het projectidee ligt dus niet ter beoordeling voor.

Het project beoogt een aanpak om op zowel lokale als euregionale schaal te komen tot nieuwsoortige netwerken en interdisciplinaire interactie op het gebied van circulaire economie, waarbij de focus ligt op duurzaam bouwen. Gemeenten, (kennis-) instellingen, en bedrijven uit de sector worden bij de uitvoering betrokken. Gemeenten worden nu via de commissie gevraagd input te geven voor de verdere projectontwikkeling.

Besluitvoorstel:

Ter kennisneming en ter advisering aan de aanvragers.

Projecttitel: o.k. Regio(n)

Volledige projectaanduiding: o.k. regio: cirkelsteden in de Euregio Rijn-Waal

Geplande begindatum: 01-01-2019

Geplande einddatum: 30-06-2022

Stand van zaken per: 29-3-2018

Lead partner

Naam organisatie: Coöperatie Cirkelstad U.A.

Adres, plaats: Westervoortsedijk 73, LB1 6827AV, Arnhem Nederland (Arnhem/Nijmegen)

Contactpersoon: Rutger Buch

Telefoonnummer:

Overige projectpartners

Naam: Coöperatie Cirkelstad U.A.

Plaats: Arnhem (Arnhem/Nijmegen)

Naam: Effizienz-Agentur NRW

Plaats: Duisburg (Duisburg, Kreisfreie Stadt)

Naam: Zenit GmbH

Plaats: Mülheim an der Ru (Mülheim an der Ruhr, Kreisfreie Stadt)

Naam: KplusV Organisatieadvies BV

Plaats: Arnhem (Arnhem/Nijmegen)

Naam: Gemeenten/Kommune

Plaats:

Naam: Deelnemende ondernemingen

Plaats:

Samenvatting project

De wereldbevolking neemt exponentieel toe en daarmee de vraag naar grondstoffen. 40% van de grondstoffen worden in de bouwsector gebruikt. Een relatief hoog aandeel van de bouwmaterialen komt rechtstreeks in het afval terecht. Hergebruik van bouwmaterialen ligt nog op een laag niveau. De bouwsector zou daarom een forse bijdrage kunnen leveren aan de totstandkoming van een circulaire economie, door afval op een functioneel hoogwaardig niveau te hergebruiken.

Dit project levert een bijdrage aan het opgang komen van circulair denken in de bouwsector. Het project is in eerste instantie primair gericht op decentrale overheden als initiators voor het opbouwen van een circulaire bouwgemeenschap, de Community of Practice (CoP). In een CoP nemen uiteenlopende partijen deel: instellingen, die in hun aanbestedingsbeleid de kaders voor circulair bouwen stellen; private partijen, die met offertes op de aanbestedingen hun aanbod innoveren en kennisinstellingen, die deze partijen met kennis en valorisatie ondersteunen.

Overkoepelend over deze CoP's wordt een gezamenlijk, grensoverschrijdend bouwprogramma opgezet waarbinnen uitwisseling van kennis, ervaringen en fysieke bouwmaterialen en -producten plaatsvindt. Duitse organisaties en Nederlandse organisaties kunnen zodoende leren van elkaars werkwijze. Er zal een fysieke samenwerking ontstaan tussen partijen over de landsgrens heen, doordat leveranciers gaan leveren aan projecten in het buitenland, aannemers deelnemen aan internationale coalities en projectontwikkelaars mogelijkheden ontdekken over de grens. Daarnaast zal een zogeheten grondstoffenrotonde ontstaan waarin nieuwe en (met name) hergebruikte bouwmaterialen en -producten gaan circuleren.

Met dit project kan de Euregio Rijn-Waal zich ontwikkelen tot koploper in het creëren van een circulaire bouwregio.

Concrete maatregelen en activiteiten

WP1 Projectvoorbereiding

Trekkers

De volgende partijen zullen een trekkersrol kennen in dit werkpakket en in deze fase van het project:

- Cirkelstad
- Effizienz Agentur NRW
- Zenit
- KplusV (werkpakket manager)

Activiteiten

De volgende activiteiten worden in dit werkpakket onderscheiden:

1. Vormen consortium
2. Benaderen gemeenten voor deelname aan project
3. Scouting en screening Spinners
4. Schrijven projectplan
5. Vertalen projectplan

Ad 1: Vormen consortium

Op 15 maart 2018 heeft er een bijeenkomst plaatsgevonden tussen EFA, Zenit en KplusV (tevens gemandateerd door Cirkelstad) in het kader van deze projectaanvraag. Tijdens deze bijeenkomst zijn de werkpakketen besproken en de inzet van partijen op verschillende onderdelen.

Deze partijen zullen gedurende de werking van dit werkpakket nader tot elkaar komen en werkafspraken maken wanneer het project wordt toegekend.:

Ad 2: Benaderen gemeenten

Naast het nader tot elkaar komen van de vier reeds genoemde partijen zullen er uiteindelijk gemeenten worden benaderd om over te gaan tot deelname aan dit Interreg project. Na het eerste Technische Overleg zal een tweetal bijeenkomsten plaatsvinden, een in Nederland en een in Duitsland. Hiervoor worden (ambtenaren die te maken hebben met dit onderwerp van de) verschillende gemeenten uitgenodigd. Tijdens deze bijeenkomst wordt hen het principe van een Cirkelstad geschetst en de toegevoegde waarde die dit programma biedt voor het innovatievermogen en de verduurzaming van de gebouwde omgeving in de regio. Cirkelstad is een succesvol bewezen concept om lokale en regionale processen op gang te krijgen en te concretiseren in circulaire bouwcasussen en -projecten.

Ad 3: Scouting en screening Spinners

Een Cirkelstad krijgt vorm aan de hand van een Spinner (zie tevens WP2 voor taken Spinner). In de voorbereidende fase worden voor de verschillende gemeenten Spinners gezocht binnen het netwerk van de projectpartners en de gemeenten. Dit vindt plaats in de voorbereidende fase zodat de Spinner in de startblokken staat om per 1 januari 2019 te beginnen met het opzetten en uitbouwen van een Cirkelstad. Een Spinner laat zich kenmerken door zijn/haar bevoegdheid en betrokkenheid bij het onderwerp, de vaardigheid om partijen met elkaar te verbinden en daarin synergie te laten ontstaan en door zijn/haar kennis van de lokale situatie.

Ad 4: Schrijven projectplan

Onderhavig concept van het projectplan wordt verder uitgewerkt om uiteindelijk voor te leggen aan het Technisch Overleg van de Euregio Rijn-Waal uiterlijk 31 oktober. De uitrol van een lokale CoP wordt nader geschetst in werkpakket 2. De werkpakketten 2 en 3 worden tijdens de projectvoorbereiding in meer detail uitgewerkt.

Kosten

De kosten voor dit werkpakket worden ingeschat op circa € 50.000. Dit geld is voornamelijk benodigd ten behoeve van het benaderen van projectpartners voor Spinners en gemeenten. Dit betreffen voornamelijk personeelskosten (circa 85%), verdeeld over de vier projectpartners betrokken in dit werkpakket.

Milestones

In dit werkpakket worden de volgende Milestones onderscheiden:

- 22-03-2018 Oplevering 1e concept: aanleveren eerste concept projectaanvraag voor bespreking in Technisch Overleg.
- 19-04-2018 Technisch Overleg: de eerste concept projectaanvraag wordt besproken.
- 31-05-2018 Bijeenkomst gemeenten: twee bijeenkomsten met NL en Dld gemeenten hebben plaatsgevonden
- 30-09-2018 Deadline intentieverklaringen: intentieverklaring gemeenten voor deelname aan project
- 30-10-2018 Oplevering projectplan
- 04-12-2018 Stuurgroep-besluitvorming

WP2 Communities Of Practice

Trekkers

De volgende partijen zullen een trekkersrol kennen in dit werkpakket:

- Cirkelstad
- Effizienz Agentur NRW
- Zenit
- KplusV

Te ontwikkelen product

Het opzetten en door ontwikkelen van een Cirkelstad (CoP) geschiedt in twee fases:

1. Kick start Cirkelstad in nieuwe stad
2. Beheren en uitbouwen Community of Practice

Ad 1. Kick start Cirkelstad in nieuwe stad

De steden die in WP1 zijn benaderd en interesse hebben getoond in het opzetten van een CoP waarmee ze een Cirkelstad worden gaan direct vanaf de start van het project aan de slag met een Spinner. De Spinner realiseert een CoP in circulaire bouw en demontage in de desbetreffende gemeente en brengt maakbedrijven in de regio samen om met toeleveranciers in het MKB kringlopen te sluiten.

In een eerste stap gaat de Spinner in samenwerking met de gemeente aan de slag met een campagne om partijen voor te lichten over, en te interesseren in deze community. Zo worden er inspiratiesessies gehouden en zijn er voorlichtingsbijeenkomsten.

Als er voldoende koplopers zijn aangehaakt en hun intentie hebben afgegeven om werk te maken van een circulaire gebouwde omgeving gaan de partijen in stap 2 in een werksessie aan de slag met:

- Een projectkalender: welke bouw- en demontageprojecten komen eraan?
- Een beleidsscan: welke ambities kennen de verschillende partijen en waar vindt men elkaar?
- Een financieringsscan: welke financieringsmogelijkheden zijn er?
- Een grondstoffenscan: welke secundaire grondstoffen zijn breed beschikbaar en waar is schaarste?

Dit resulteert in een Cirkelstad plan waarin de belangrijkste bevindingen uit stap 2 zijn opgenomen. Dit plan vormt in stap 3 het uitgangspunt om de Cirkelstad te gaan opstarten. Na ongeveer een half jaar bruist er genoeg om stadsrechten te krijgen. Deze stap vormt tevens het symbolische moment waarop de CoP de officiële Cirkelstadsrechten verwerft. Hierin is geen ruimte voor vrijblijvendheid maar zullen partijen (ondernemers, overheden en onderwijs) actief gaan deelnemen aan het uitbouwen van de CoP. Stadsrechten verwerft men wanneer aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

1. Partijen delen de Circulaire en Inclusieve ambitie (ambitie)
2. Partijen brengen ieder een case in (doen)
3. Partijen delen actief kennis (leren)
4. Partijen bepalen zelf het tempo en de agenda van de CoP (eigen verantwoordelijkheid)
5. Partijen maken onderdeel uit van de Cirkelstad Coöperatie U.A. (juridische binding)
6. De CoP is cross sectoraal samengesteld (keten)
7. De CoP is een open platform (toegankelijk)
8. De CoP heeft een coördinator (Spinner) (eigenaarschap)
9. De CoP is regionaal georiënteerd (verankering)
10. De CoP ondersteunt partijen van visie tot verankering (prototyping)

Ad 2. Beheren en uitbouwen Community of Practice

Een CoP verdient aandacht en tijd om zich door te ontwikkelen. Jaarlijks wordt een vijftal bijeenkomsten georganiseerd waarin de CoP partners bijeenkomen en daarin ervaringen delen over lopende en afgeronde

projecten. Daarnaast wordt periodiek de projectenkalender geüpdatet en worden de ambities van partijen op elkaar uitgelijnd. De mogelijkheid ontstaat om op thematische onderwerpen sub-communities op te gaan zetten die zich bezighouden met het specifieke onderwerp.

De Spinner heeft als taak om meer partijen te interesseren voor de CoP en zo het circulaire netwerk uit te breiden met partijen die actief werk willen maken van een stad zonder afval zonder uitval. Als de kring van deelnemende partijen groter wordt, is de CoP vitaler en na verloop van tijd in staat volwaardig op eigen benen te staan. De Spinner zal coalities die al draaien kunnen ondersteunen, zorgen dat ervaringen gedeeld worden, zorgen dat er (nieuwe) opgaves binnenkomen en zorgen dat er events georganiseerd worden. De Spinner zal hierbij gebruik maken van het bredere (inter)nationale netwerk van Cirkelstad, de Cirkelstad Academy en het bouwprogramma zoals beschreven in WP4.

Markt en marktontwikkelingen

Bovenstaand product, een CoP welke Cirkelstadsrechten heeft verworven, zal in een tiental gemeenten plaatsvinden. Er zullen in totaal dus tien Spinners komen die allen in een andere stad aan de slag gaan. Bouwbedrijven zijn vaak regionaal actief, waar MKB veelal lokaal actief is. Het is goed denkbaar dat een regionaal acterend bouwbedrijf zich bij meer Cirkelsteden aansluit. Veel partijen in de bouwbranche zien de noodzaak om te verduurzamen en grondstoffen en bouwelementen op een hoogwaardigere manier in te zetten wat leidt tot hoogwaardig hergebruik en levensduurverlenging.

Marktbenadering

In verschillende lokaal georganiseerde bijeenkomsten, waarvoor het netwerk van de gemeente en van de Spinner worden uitgenodigd, worden partijen geïnformeerd, geïnspireerd en geactiveerd om actief deel te nemen aan de lokale CoP. Als partijen concrete interesse hebben vinden er één of meer verkennende gesprekken plaats tussen de Spinner en de desbetreffende partij over toetreding tot de CoP en de rechten en plichten die daaraan zijn verbonden.

Activiteiten

In elke CoP vinden jaarlijks minimaal een vijftal bijeenkomsten plaats waarin partijen bij elkaar komen om kennis en ervaringen te delen en nieuwe projecten en uitdagingen in te brengen. Elke bijeenkomst is georganiseerd rondom een specifiek thema binnen circulair bouwen. Daarnaast is het mogelijk om aanvullende bijeenkomsten in kleiner verband te organiseren om in meer detail door te werken op een specifiek onderdeel. Een van de vijf bijeenkomsten betreft het terugblikken op het voorgaande jaar en vooruitkijken naar het komende jaar. Op basis van deze bijeenkomst wordt een jaarrapportage opgesteld welke binnen dit Interreg programma wordt voorgelegd aan de Interreg projectpartners. In totaal vinden er dus minimaal 50 bijeenkomsten per jaar plaats op uiteenlopende onderwerpen voor circulair bouwen.

Kosten van dit werkpakket

De kosten van een CoP betreffen de kosten van de Spinner en de rugzak die de Spinner meeneemt gevuld met kennis en tools van de Cirkelstad coöperatie. Het construct is zo ingericht dat partners van een lokale Cirkelstad bijdragen aan de financiering van een spinner. Na verloop van tijd neemt het aantal partners in de CoP toe en zal de afhankelijkheid van subsidiegelden afnemen. In het eerste jaar zal de Spinner nog volledig worden gefinancierd vanuit dit project.

In jaar 2 voor 75%, in jaar 3 voor 50% en in het laatste jaar voor 25%. Na afloop van het project wordt de Spinner volledig gefinancierd door de CoP, daarmee is het voortbestaan gegarandeerd.

Jaar	Kosten per stad per jaar	Aantal steden	Totaal kosten	Inbreng partners Cirkelstad (in %)	Subsidie
2019	€ 40.000	10	€ 400.000	0%	€ 400.000
2020	€ 40.000	10	€ 400.000	25%	€ 300.000
2021	€ 40.000	10	€ 400.000	50%	€ 200.000
2022	€ 20.000	10	€ 200.000	75%	€ 50.000
Totaal			€ 1.400.000		€ 950.000

Het jaarlijks budget dat per CoP beschikbaar is wordt voor twee derde besteed aan de inzet van de Spinner en één derde voor de faciliteiten die geboden worden vanuit de Cirkelstad coöperatie. Het merendeel van de hierboven genoemde kosten betreffen personeelskosten. Vooral nog wordt er uitgegaan van een verhouding 80% personeelskosten, 20% overige kosten. De gelden zullen voor 50% besteed worden in Duitse CoP's en voor 50% in Nederlandse CoP's

Milestones

In dit werkpakket worden de volgende Milestones onderscheiden:

- 01-01-2019 Opzetten Cirkelsteden: De Spinners gaan aan de slag met het opzetten van de lokale CoP
- 01-06-2019 Cirkelstadsrechten: De eerste steden verwerven hun Cirkelstadsrechten
- 31-12-2019 10 Cirkelsteden: Uiterlijk eind 2019 zullen alle 10 steden de Cirkelstadsrechten hebben verworven.
- 01-01-2020 Jaarevaluatie: De Cirkelsteden evalueren het voorgaande jaar en stellen jaarplannen op voor het komende jaar.
- 01-01-2021 Jaarplannen Idem
- 01-01-2022 Jaarplannen Idem
- 31-06-2022 Op eigen benen: Tot 31 juni 2022 kan gebruik worden gemaakt van Interreg gelden. Vanaf deze datum staat de CoP op eigen benen.

WP3 Bouwprogramma

Trekkers

De volgende partijen zullen een trekkersrol kennen in dit werkpakket:

- Cirkelstad
- Effizienz Agentur NRW
- Zenit
- KplusV

Te ontwikkelen product

In elke stad wordt een ecosysteem opgericht van publieke en private partijen die gezamenlijk werk maken van steden zonder afval, zonder uitval. De basis programmering bestaat uit een Community of Practice. Elke partij brengt een eigen casus in, deelt kennis over inzet en voortgang.

De Euregio Rijn-Waal heeft de potentie om de doorbraak in circulair en inclusief bouwen te realiseren. Om in transitie te komen en voldoende snelheid te maken is er massa nodig. Massa waardoor de markt zich daadwerkelijk anders gaat organiseren. Dat de bouwsector daadwerkelijk gaat kantelen en we kunnen spreken over een transitie. In deze regio (van Duisburg tot 's-Hertogenbosch, van Kleve tot Venlo en van Kamp-Lintfort tot Doetinchem) zijn er grote stedelijke opgaves (projecten). Met dit project is er budget beschikbaar om hoogwaardige kennis te ontwikkelen en er is de behoefte om het organiserend vermogen in de regio te activeren om de stedelijke opgaves ook circulair en inclusief te realiseren.

De probleemstelling voor de circulaire bouwsector die nu voor ligt, is hoe te komen tot grootschalige implementatie van de kennis die reeds beschikbaar is. Dat partijen daadwerkelijk een circulaire vraag aan de markt stellen, dat de projecten circulair uitgevoerd worden.

Om het benodigde organiserend vermogen te activeren hebben zijn de volgende doelen geformuleerd bovenop de lokale CoP's:

- a) om te komen tot een regionale circulaire bouwkalender;
- b) uitvragen voor bouwopgaves op een circulaire wijze in de markt te zetten;
- c) een proeftuin te creëren als een soort living lab;
- d) een kennisnetwerk te organiseren waar ervaringen en kennis worden gedeeld;
- e) een platform op te zetten waar fysieke uitwisseling van materialen (urban mining) plaatsvindt.

a) Bouwkalender

Voor de gehele regio worden alle sloop, renovatie en nieuwbouwprojecten op een kalender gezet. Aan de verschillende bouwprojecten worden businesscases verbonden en betrokken partijen worden actief benaderd. Jaarlijks wordt de bouwkalender aangevuld en geüpdatet. De bouwkalender helpt partijen om ruim van tevoren na te denken over circulaire mogelijkheden en oplossingen welke ingepast worden in het project. Wanneer uitdagingen tijdig worden geïdentificeerd kan hier van tevoren een passende oplossing voor worden gevonden.

Voorbeelden van uitdagingen die aan de voorkant verholpen kunnen worden:

- Hoe verdisconteer ik dit op de juiste manier in mijn uitvraag?
- Zijn deze materialen technisch van voldoende niveau?
- Welke technische verbinding is dan het meest optimaal?
- Welke partijen moeten toetreden tot de coalitie?

b) Circulair aanbesteden

Om het ecosysteem te richten op 'circulair doen', richt het project zich in dit onderdeel specifiek op opdrachtgevers die opdrachten in de markt zetten. Binnen dit onderdeel richten we ons actief op opdrachtgevers om aanbestedingen circulair in de markt te zetten. Gemeenten en andere (semi-)publieke partijen spelen hier een centrale rol in.

- Per stad of regio de aanbestedingsaanpak harmoniseren.
- Rol van de gemeente als kadersteller ondersteunen.

Daarnaast worden publieke organisaties opgeleid in het circulair inkopen middels een digitale Circulair Inkopen Monitoring en Learningtool (CIMoLT) gekoppeld aan een serie Masterclasses voor medewerkers van deelnemende overheden. En als afgeleide hiervan bieden we de mogelijkheid aan ondernemers om zich middels kennismakingstrajecten te verdiepen in circulaire economie binnen hun eigen organisatie en op welke manier ze moeten inschrijven op circulaire uitvragen.

Met CIMoLT krijgen organisaties inzicht in de mate waarin circulair inkopen vorm krijgt binnen hun organisatie. Hiermee geven we uitvoering aan de ambitie van inspireren, implementeren en verankeren van Circulair inkopen in de grensoverschrijdende regio. Middels Masterclasses die verbonden zijn aan de Monitoring en Learning Tool bieden we ook leertrajecten Circulair inkopen aan.

c) Living lab

In het Living lab staat (technisch) innoveren centraal. Bestaande proeftuinen/living labs zullen we verbinden en positioneren als kraamkamer van innovaties. We maken werk van validatie en de stap naar eerste toepassing om een bredere markt benadering te bereiken. Op deze manier koppelen we kennisinstellingen aan ondernemers om actief aan de slag te gaan met innovaties in deze proeftuinen. Een voorbeeld hiervan is het gebruik maken van zogeheten (studenten) challenges om tot nieuwe innovatieve oplossingen en toepassingen te komen.

d) Kennisnetwerk

In het kennisnetwerk staat kennisoverdracht centraal. Kennis ontsluiten we via verschillende media zoals bijvoorbeeld een online bibliotheek, kennis- en expertsessies op specifieke onderwerpen en door middel van het toepassen van 'tools'. Voor de EUregio zetten we masterclasses op rondom actuele thema's en partijen die hun project inbrengen krijgen procesbegeleiding om hun project (meer) circulair in te richten. Op deze manier ontsluiten en delen we kennis en geven we masterclasses en procesbegeleiding.

Lopende (circulaire) projecten worden onderworpen aan evaluaties waarin de circulariteit wordt getoetst om kennis te ontsluiten en verder op te bouwen. Op basis van deze kennis worden tools gemaakt om in de praktijk sneller tot opschaling te komen. Gaandeweg komen we tot cruciale indicatoren welke de meetbaarheid van circulariteit vergroten.

Tot slot zal er tweemaal per jaar een Cirkelstad nieuwsbrief met updates vanuit de verschillende CoP's worden verspreid en eventuele aankondigingen van het bouwprogramma.

e) Urban mining platform

Het vijfde onderdeel binnen het bouwprogramma is het urban mining platform. Het doel van dit platform is om een (online) marktplaats te creëren voor secundaire bouwproducten, -materialen en -grondstoffen vrijkomend uit sloop en demontage projecten. Op deze manier ontstaat er een volledig nieuwe markt welke een sterk grensoverschrijdend karakter kent. Er zal een online platform worden opgezet waar circulaire producten worden aangeboden. Uitdagingen die gaandeweg worden ontdekt, worden geadresseerd en wordt werk van gemaakt. Zo kan het bijvoorbeeld zo zijn dat er een behoefte ontstaat naar een fysiek grondstoffendepot en bouwproductendepot om het hergebruik van deze grondstoffen en producten zo optimaal mogelijk te faciliteren.

Markt en marktontwikkelingen

Het bouwprogramma heeft als doel om de kennis en ervaringen die binnen de verschillende CoP's te ontsluiten waardoor een versneld effect ontstaat binnen de gehele regio in de transitie naar een circulaire economie. Er zal tijdens de looptijd van het project een basis infrastructuur worden opgezet waarin veel verkennende en onderzoekende werkzaamheden plaatsvinden en zijn afgerond voor het eind van het project. Zodoende staat

het regionale netwerk na afloop van het traject en is daarmee de continuering van het construct geborgd.

Marktbenadering

De verschillende partijen die actief zijn binnen de verschillende CoP's zijn de voornaamste doelgroep van het bouwprogramma. Uiteraard is het mogelijk om gedurende de looptijd van het project de doelgroep verder uit te bouwen. Daarbij is het streven om partijen altijd (actief) te laten deelnemen aan minimaal een lokale CoP om daarin concrete casussen in te brengen.

Activiteiten

Jaarlijks vindt er een groot evenement, het Euregio Cirkelstad event, plaats waar alle vijf de onderwerpen aan bod komen die onderdeel uitmaken van het bouwprogramma. Dit evenement is openbaar toegankelijk voor geïnteresseerden. Dit biedt tevens een laagdrempelige mogelijkheid voor partijen om bekend te raken met het Cirkelstad concept om eventueel aan te sluiten bij een bestaande CoP of een nieuwe CoP op te zetten in de eigen regio.

Op de vijf onderwerpen zullen gedurende het jaar ook in kleiner verband bijeenkomsten plaatsvinden zoals bijvoorbeeld kennistransferbijeenkomsten die zich toespitsen op een bepaald onderwerp.

Kosten van dit werkpakket

De kosten van dit werkpakket worden ingeschat op circa € 2.200.000 voor de gehele looptijd van het project. In het begin wordt meer geïnvesteerd en wordt het fundament van het bouwprogramma gelegd. Na verloop van tijd wordt het bouwprogramma meer en meer gedragen door regionale partners van Cirkelstad zodat in 2022 het bouwprogramma 100% draait op private financiering. Het regionale bouwprogramma bestaat uit de 10 Cirkelsteden. Daarmee komen deze gelden ten goede van zowel Nederland als Duitsland. De kosten bestaan voornamelijk uit personeelskosten, circa 70% en voor 30% uit overige kosten.

Jaar	Totaal kosten bouwprogramma per jaar	Inbreng partners Cirkelstad (in %)	Subsidie gelden
2019	€ 400.000	25%	€ 300.000
2020	€ 800.000	50%	€ 400.000
2021	€ 600.000	50%	€ 300.000
2022	€ 300.000	100%	€ 0
Totaal	€ 2.200.000		€ 1.000.000

Milestones

01-11-2019	EUregio Cirkelstad event 2019
01-09-2020	EUregio Cirkelstad event 2020
01-05-2021	EUregio Cirkelstad event 2021
01-02-2022	EUregio Cirkelstad event 2022
31-03-2022	Einde bouwprogramma: Uiterste datum waarvoor activiteiten plaatsvinden die aanspraak (willen) maken op de subsidie gelden

WP4 Projectbegeleiding

Trekkers

De volgende partijen zullen een trekkersrol kennen in dit werkpakket:

- Cirkelstad (werkpakket manager)
- Effizienz Agentur NRW
- Zenit
- KplusV

Activiteiten

Binnen de werkpakketten verzorgt het projectteam het aanjagen en aansturen van de activiteiten. Halverwege het project voert de leadpartner een tussenevaluatie uit, om in samenspraak met de Interreg partners en de projectpartners de behaalde resultaten te beoordelen en eventueel de noodzaak van veranderingen vast te stellen.

Verder omvatten de projectmanagementwerkzaamheden de administratieve en financiële vastlegging van het project (afrekenen, middelen afroepen, controle, verslaglegging, begeleiding bij uitbetaling), het organiseren van projectteambijeenkomsten, ondersteuning van de partners bij de administratie, dataverzameling voor het eindverslag en projectvoorbereiding.

Binnen, en tussen, de verschillende werkpakketten worden regelmatig bijeenkomsten met de deelnemende projectpartners georganiseerd om de projectvoortgang te monitoren, eventuele aanpassingen door te voeren en om ook interdisciplinaire kennisdeling te faciliteren.

Na afloop van het Interreg project blijven de lokale CoP's bestaan en zal borging en disseminatie van kennis plaatsvinden binnen de Cirkelstad coöperatie via hun website en andere tools.

Kosten van dit werkpakket

De totale kosten (indicatief) voor dit werkpakket bedragen circa € 50.000 per jaar wat neerkomt op een totaal van € 175.000 (3,5 jaar). Circa 80% van de kosten betreffen personeelskosten. De kosten worden gemaakt door de Duitse en Nederlandse partijen die actief zijn in dit werkpakket.

Milestones

01-01-2019 Start project

01-07-2019 Voortgangsbespreking I, Omstreeks deze datum wordt halfjaarlijks voortgangsmoment ingepland. Uiterlijk 2 weken hierna wordt voortgangsrapportage ingediend

t/m 1-1-2022 Halfjaarlijks voortgangsevaluatie, voortgangsrapportage, declaratie

31-03-2022 Laatste activiteit. In verband met indienen declaraties en het uitwerken van rapportages vindt de laatste activiteit uiterlijk 31 maart 2022 plaats.

31-05-2018 Eindbesteding en eindverslag. Een maand voor het verstrijken van de deadline wordt de einddeclaratie en het eindverslag ingediend.

31-06-2022 Einde Project. Op dit moment komt het project teneinde. Het construct is vanaf dit moment in staat om op eigen benen te staan om voort te bestaan.

Op welke doelgroepen is het project gericht? Hoe worden deze doelgroepen bereikt?

In dit project maken we onderscheid tussen een drietal doelgroepen waarbij de eerste twee doelgroepen op een actieve manier worden benaderd en deelnemen aan dit project en de derde doelgroep betreft derde partijen die op indirecte wijze worden meegenomen in de transitie naar een circulaire bouw.

Met dit project wordt in 10 gemeenten een CoP opgezet. Via deze CoP hebben we een bereik van gemiddeld 10-15 partijen die actief deelnemen aan de CoP en jaarlijks een concrete casus inbrengen. Dit komt neer op circa 400 concrete casussen waarin werk wordt gemaakt van circulair bouwen in 3,5 jaar tijd. 400 Casussen betekent 400 ervaringen rijker en 400 lessen die geleerd zijn. Wanneer er wordt uitgegaan van circa 10-15 partijen per casus (opdrachtgever, aannemer, ingenieursbureau, installatiebedrijf en verschillende toeleveranciers) beslaat het bereik van dit project circa 5.000 partijen.

Waarom is het project noodzakelijk in het licht van de huidige situatie in het programmagebied?

In het verleden hebben er al veel projecten plaatsgevonden op milieu-economisch gebied. De nieuwe benadering van de circulaire economie (niet te verwarren met de Duitse definitie van de kringloop economie) is echter een alomvattende aanpak die ingrijpt in de hele waardeketen. Echter zijn er wereldwijd vooralsnog zeer weinig benaderingen bekend waarbij er daadwerkelijk een vertaalslag gemaakt wordt naar een circulaire economie waarin er een ecosysteem wordt gecreëerd welke verschillende spelers (gemeenten, projectontwikkelaars, producenten, designers, architecten etc.) in de waardeketen betreft. De bouwsector is hier bij uitstek de industrie om als vertrekpunt te hanteren.

Dit project biedt de mogelijkheid in de programmaregio om een grensoverschrijdend, iconisch, reeds bewezen, succesvolle aanpak vanuit Nederland naar het programmagebied over te brengen. Het programmagebied kan dus een aanzienlijk voordeel ontwikkelen ten opzichte van andere regio's in de wereld, die in de toekomst voor soortgelijke politieke uitdagingen zullen staan.

De bouw wordt ervaren als een conservatieve industrie die sterk gesegmenteerd is. Er zijn veel verschillende schakels waardoor verantwoordelijkheden en eigendom vaak versnipperd is en dat het daarmee complex is om circulaire principes goed door te voeren. Want dat de bouw een transitie moet doorgaan naar een circulaire bouwsector blijkt bijvoorbeeld uit de cijfers die bekend zijn over het aandeel van de bouwindustrie in de totale Nederlandse afvalproductie. Dit betreft namelijk circa 39% van de totale Nederlandse afvalproductie .

Door toenemende schaarste en instabiliteit in de wereld zullen de prijzen van energie en grondstoffen gaan stijgen. Ook is er steeds meer aandacht voor het beperken van het gebruik van giftige stoffen en de uitstoot van broeikasgassen als CO₂. Tegelijkertijd verspillen we enorm veel grondstoffen en energie. En laten we veel natuurlijk potentieel onbenut liggen. Dat kan anders, dat kan veel beter! Klanten vragen steeds vaker om schoon en duurzaam geproduceerde producten. Overheden stellen bij aanbestedingen steeds strengere eisen.

Circulaire economie levert voor iedereen nieuwe kansen op. Overschakelen naar circulair ondernemen betekent alleen al in Oost-Nederland voor de komende tien jaar een omzet van meer dan 1 miljard Euro en naar schatting 10.000 nieuwe banen (TNO, 2013). Oost-Nederland heeft een enorme potentie voor circulair innoveren dankzij een hoogwaardige maakindustrie, een sterke cleantechmarkt, een grote bouwsector, vooraanstaande kennisinstellingen en een actieve overheid.

Gemeenten hebben een belangrijke rol in de transitie naar een circulaire economie. Zo activeren zij circulair gedrag bij hun burgers en ondernemers, of ze nemen juist belemmeringen weg voor circulaire bedrijven. Ook kan een gemeente haar inwoners, bedrijfsleven en kennisinstellingen informeren, faciliteren en motiveren om gezamenlijke initiatieven te nemen voor de circulaire economie. Campagnes kunnen daarnaast hun consumptiegedrag beïnvloeden. En als de gemeente zelf het goede voorbeeld geeft met circulair inkoop- en aanbestedingsbeleid, zullen leveranciers volgen.

Beschrijft u het innovatieve karakter van het project. Wat is nieuw/innovatief aan het project? Welke veranderingen brengt het project teweeg?

Cirkelstad gaat al jaren uit van een 'bottom up' aanpak door het creëren van 'Communities of Practice' (CoP's) inzake Circulaire Bouw. Een groep van koplopers/aanjagers, begeleid door een Cirkelstad Spinner, pakt met elkaar concrete bouwcasussen aan in de stad, creëert en deelt kennis en breidt stapsgewijs het betrokken netwerk uit. Een aanpak die uitstekend heeft gewerkt in de 9 steden die tot dusverre Cirkelstad zijn geworden. Voordeel van die aanpak: relatief goedkoop, veel inbreng van marktpartijen, hands on, et cetera.

Ondanks dat het een bottom-up initiatief betreft is de organisatie die hierachter zit van professionele aard waarmee de kans van slagen wordt vergroot. De praktijk gedreven aanpak zorgt ervoor dat innovaties getest worden in de praktijk en bij slagen in grotere omvang toegepast worden. Technologische innovaties vinden hierdoor sneller hun weg naar de markt en door de massa die gecreëerd wordt, wordt de impact in de regio ook groter.

De coöperatiegedachte is essentieel in Cirkelstad. Samen wordt werk gemaakt van een stad zonder afval en zonder uitval. Eigen belangen worden aan de kant geschoven en er is sprake van gezamenlijke belangen om te versnellen richting een circulaire bouweconomie. Ervaringen en data worden vrijelijk ter beschikking gesteld om de besmettelijkheid van het Cirkelstad principe te vergroten en daarmee meer massa en schaal te realiseren. Zo ontstaan economische kansen en mogelijkheden voor de koplopers die actief deelnemen in de CoP.

Cirkelstad gaat naast technologische innovatie dus ook zeker over sociale innovatie. Het draagt bij aan een kanteling van het collectief bewustzijn. Langs de waardeketen werken overheden, ondernemingen en onderwijsinstellingen samen aan innovatie. Nieuwe samenwerkingen ontstaan en ketens worden omgebogen tot sluitende kringlopen die tezamen een gesloten ecosysteem vormen. Zo ontstaan cross-overs in de bouwketen met het sociale domein van re-integratie en klant gestuurde ontwikkelprocessen. Worden interdisciplinaire teams gevormd die projectmatig aan de slag gaan met de (inter-)stedelijke opgaves en slaan partijen de handen ineen om te komen tot circulaire bouwproducten en -methodes.

Ieder project moet onder één van de beide prioriteiten “Verhoging van de grensoverschrijdende innovatiekracht van het programmagebied” (prioriteit 1) “Sociaal-culturele en territoriale cohesie van het programmagebied” (prioriteit 2) uit het samenwerkingsprogramma vallen. Elke prioriteit omvat een centrale doelstelling van het operationeel Programma:

- Prioriteit 1: Meer product- en procesinnovaties
- Prioriteit 2: Vermindering van de barrièrewerking van de grens voor burgers en instituties

Hoe draagt uw project bij aan het bereiken van deze doelstelling? Waarom wordt het project grensoverschrijdend uitgevoerd (en niet nationaal)?

De wereldbevolking neemt exponentieel toe en daarmee de vraag naar grondstoffen voor onder andere de bouwsector. Wereldwijd verbruikt de bouw 40% van de grondstoffen. Momenteel is er sprake van een grote mate van afvalproductie en kan men spreken van laagwaardige recycling. In de nieuwe circulaire economie worden producten en elementen op een functioneel hoogwaardige niveau hergebruikt. Dit zorgt voor een reductie van nieuwe materialen en producten doordat deze vaker en intensiever worden (her)gebruikt en leidt tevens tot een reductie in afval. Daarmee wordt de benodigde energie voor productie van nieuwe grondstoffen en materialen alsmede de benodigde energie voor de verwerking van afval significant verminderd.

In het verleden hebben er al veel projecten plaatsgevonden op milieu-economisch gebied. De nieuwe benadering van de circulaire economie (niet te verwarren met de Duitse definitie van de kringloop economie) is echter een alomvattende aanpak die ingrijpt in de hele waardeketen. Echter zijn er wereldwijd vooralsnog zeer weinig benaderingen bekend waarbij er daadwerkelijk een vertaalslag gemaakt wordt naar een circulaire economie waarin er een ecosysteem wordt gecreëerd welke verschillende spelers (gemeenten, projectontwikkelaars, producenten, designers, architecten etc.) in de waardeketen betreft. De bouwsector is hier bij uitstek de industrie om als vertrekpunt te hanteren.

Dit project biedt de mogelijkheid in de programmaregio om een grensoverschrijdend, iconisch, reeds bewezen, succesvolle aanpak vanuit Nederland naar het programmagebied over te brengen. Het programmagebied kan dus een aanzienlijk voordeel ontwikkelen ten opzichte van andere regio's in de wereld, die in de toekomst voor soortgelijke politieke uitdagingen zullen staan.

De bouw wordt ervaren als een conservatieve industrie die sterk gesegmenteerd is. Er zijn veel verschillende schakels waardoor verantwoordelijkheden en eigendom vaak versnipperd is en dat het daarmee complex is om circulaire principes goed door te voeren. Want dat de bouw een transitie moet doorgaan naar een circulaire bouwsector blijkt bijvoorbeeld uit de cijfers die bekend zijn over het aandeel van de bouwindustrie in de totale Nederlandse afvalproductie. Dit betreft namelijk circa 39% van de totale Nederlandse afvalproductie.

Door toenemende schaarste en instabiliteit in de wereld zullen de prijzen van energie en grondstoffen gaan stijgen. Ook is er steeds meer aandacht voor het beperken van het gebruik van giftige stoffen en de uitstoot van broeikasgassen als CO₂. Tegelijkertijd verspillen we enorm veel grondstoffen en energie. En laten we veel natuurlijk potentieel onbenut liggen. Dat kan anders, dat kan veel beter! Klanten vragen steeds vaker om schoon en duurzaam geproduceerde producten. Overheden stellen bij aanbestedingen steeds strengere eisen.

Circulaire economie levert voor iedereen nieuwe kansen op. Overschakelen naar circulair ondernemen betekent alleen al in Oost-Nederland voor de komende tien jaar een omzet van meer dan 1 miljard Euro en naar schatting 10.000 nieuwe banen (TNO, 2013). Oost-Nederland heeft een enorme potentie voor circulair innoveren dankzij een hoogwaardige maakindustrie, een sterke cleantechmarkt, een grote bouwsector, vooraanstaande kennisinstellingen en een actieve overheid.

Gemeenten hebben een belangrijke rol in de transitie naar een circulaire economie. Zo activeren zij circulair gedrag bij hun burgers en ondernemers, of ze nemen juist belemmeringen weg voor circulaire bedrijven. Ook kan een gemeente haar inwoners, bedrijfsleven en kennisinstellingen informeren, faciliteren en motiveren om gezamenlijke

initiatieven te nemen voor de circulaire economie. Campagnes kunnen daarnaast hun consumptiegedrag beïnvloeden. En als de gemeente zelf het goede voorbeeld geeft met circulair inkoop- en aanbestedingsbeleid, zullen leveranciers volgen.

De Cirkelstad CoP's zijn de ideale broedplaatsen voor product- en procesinnovatie op het gebied van circulair bouwen. Het overkoepelende bouwprogramma verzorgt hier een versnelde werken van de innovaties die plaatsvinden op lokaal niveau. Zo is het Living Lab in het bouwprogramma bij uitstek het medium om innovaties naar de praktijk te brengen. Door kennisinstellingen te koppelen aan ondernemers en overheden vindt valorisatie plaats van de aanwezige kennis in de verschillende onderwijsinstellingen. In de CoP's besteden gemeenten hun bouwprojecten circulair aan. Met dit project wordt in 10 gemeenten een CoP opgezet. Via deze CoP hebben we een bereik van gemiddeld 10-15 partijen die actief deelnemen aan de CoP en jaarlijks een concrete casus inbrengen. Dit komt neer op circa 400 concrete casussen waarin werk wordt gemaakt van circulair bouwen in 3,5 jaar tijd. 400 Casussen betekent 400 ervaringen rijker en 400 lessen die geleerd zijn. Wanneer er wordt uitgegaan van circa 10-15 partijen per casus (opdrachtgever, aannemer, ingenieursbureau, installatiebedrijf en verschillende toeleveranciers) beslaat het bereik van dit project circa 5.000 partijen, die gezamenlijk werken aan innovatieve producten en processen.

Hiermee sluit dit project aan bij prioriteit 1 van het Interreg Va Deutschland-Nederland programma: "verhoging van de grensoverschrijdende innovatiekracht van het programmagebied."

Waarom wordt het project grensoverschrijdend uitgevoerd (en niet nationaal)?

Dit Interreg project in de Euregio Rijn-Waal kent een sterk grensoverschrijdend karakter. Voor het belang van het slagen van dit project is dit karakter van groot belang om uitwisseling te laten plaatsvinden van 'best of both worlds'. De Duitse bouwindustrie en technologische markt heeft zich de afgelopen jaren in versneld tempo ontwikkeld en verduurzaamd. Er worden meer duurzame toepassingen ingezet, productieprocessen gaan efficiënter en de grondstoffen die worden toegepast zijn meer circulair. In Nederland heeft het principe van de circulaire economie de afgelopen jaren een vogelvlucht genomen. Dit blijkt mede uit het feit dat de Nederlandse overheid ruim twee jaar geleden het plan NL Circulair 2050 heeft gelanceerd waaraan het afgelopen jaar (2017) uitwerking in heeft plaatsgevonden in de vorm van vijf transitieagenda's. Een van de transitieagenda's betreft de bouwsector om deze meer circulair te maken. Ook heeft het principe van Cirkelstad zich de afgelopen jaren ontwikkeld van een pilot en experiment tot de landelijke coöperatie die het nu is met een ambitieus opschalingprogramma voor Nederland en daarbuiten.

Aanbesteden circulair in de markt zetten blijkt nog een grote opgave. Sinds enkele jaren vindt het Europese congres voor innovatief en circulair inkopen plaats waarin zowel Duitse als Nederlandse partijen een koplopers rol vervullen. De uitdaging is om deze uitwisseling op te schalen en collega inkopers van andere organisaties versneld op te leiden in het vak van circulair inkopen. Grensoverschrijdende uitwisseling van ervaringen over opleidingsprogramma's, aanbestedingsmethodieken en het opstellen van circulaire programma's van eisen dragen hier sterk aan bij.

Een van de grote uitdagingen van urban mining is het creëren van de afzetmarkt. Momenteel houdt de afzetmarkt op bij de landsgrens. Dit is echter niet wenselijk aangezien secundaire bouwproducten en -grondstoffen veelal geschikt zijn voor afzet over de landsgrens. Een grote afzetmarkt voor secundaire bouwproducten draagt bij aan het succesvol maken van meer 'matches' tussen aanbod en vraag. Wanneer er meer matches ontstaan voor secundaire bouwproducten dan zijn er minder nieuwe (virgin) materialen en producten nodig.

Tot slot sluit dit project aan bij de ontwikkelingen die ook op Europees niveau plaatsvinden op het gebied van de circulaire economie. Steeds meer initiatieven worden ondernomen en door ontwikkeld om de circulaire economie versneld van de grond te krijgen. Mede gelet op de Europese stakeholder conferentie in Brussel van afgelopen maand (februari 2018).

Hoe kunnen de projectactiviteiten en -resultaten en/of het ontstane grensoverschrijdende netwerk na de projectlooptijd verder worden benut? Hoe worden activiteiten voortgezet en gefinancierd? In hoeverre zijn de outputs en resultaten voor derden relevant en bruikbaar?

Het Cirkelstad principe heeft zich de afgelopen jaren sterk bewezen als op zich zelf staand functionerend vehicle om de koplopers in een regio actief met elkaar te verbinden. De lokale CoP's vragen een minimale inbreng van aangesloten partijen voor de bekostiging van de lokale Spinner om het netwerk te onderhouden en waar mogelijk uit te breiden. Cirkelstad heeft hier bestaande abonnementen voor die onder andere kijken naar de grootte van de aangesloten partijen.

Zoals blijkt worden de Interreg gelden voornamelijk gebruikt om de verschillende initiatieven op zowel lokaal als regionaal aan te jagen. Er wordt in het bouwprogramma een grote inzet en investering gepleegd in het tweede jaar (2020) om de infrastructuur van het netwerk en het ecosysteem vorm te geven en neer te zetten. Na verloop van tijd zullen meer partners die regionaal actief zijn de waarde van het programma inzien en bereid zijn hun bijdrage te leveren. Deze aanvraag gaat uit van 100% financiering van het bouwprogramma in 2022 door aangesloten partijen. Daarmee heeft het programma zich voor het einde van het project bewezen om zelfstandig, zonder subsidiegelden, te kunnen voortbestaan.

Geplande kosten	
Geraamde subsidiabele projectkosten	
Personeelskosten	€ 2.840.000,00
Overige kosten	€ 985.000,00
(-) Inkomsten	
Totaal	€ 3.825.000,00

Voorgestelde financiering			
Financier	Privaat / Publiek	Totale financiering	%
Eigenbeitrag / Eigen bijdrage		€ 1.650.000,00	43,14 %
Deelnemende ondernemingen	Privat / Privaat	€ 1.200.000,00	31,37 %
Gemeenten/Kommune	Öffentlich / Publiek	€ 450.000,00	11,76 %
KplusV Organisatieadvies BV	Privat / Privaat	€ 0,00	0,00 %
Zenit GmbH	Privat / Privaat	€ 0,00	0,00 %
Effizienz-Agentur NRW	Öffentlich / Publiek	€ 0,00	0,00 %
Coöperatie Cirkelstad U.A.	Privat / Privaat	€ 0,00	0,00 %
INTERREG-Finanzierung / INTERREG-financiering		€ 2.175.000,00	56,86 %
EFRE / EFRO	Öffentlich / Publiek	€ 1.912.500,00	50,00 %
MWIDE NRW	Öffentlich / Publiek	€ 131.250,00	3,43 %
Provincie Gelderland	Öffentlich / Publiek	€ 43.750,00	1,14 %
Provincie Limburg	Öffentlich / Publiek	€ 43.750,00	1,14 %
Provincie Noord-Brabant	Öffentlich / Publiek	€ 43.750,00	1,14 %
Totaal		€ 3.825.000,00	100 %

a) Werkbezoek Staatssecretaris Knops

Nadat de Nederlandse staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties, de heer Raymond Knops, zijn werkbezoek aan onze regio, dat voor 7 februari gepland was, helaas moest afzeggen (zoals bericht tijdens de vergadering op 5 februari), zal de staatssecretaris nu op 16 mei de Euregio Rijn-Waal en de Provincie Gelderland bezoeken.

De heer Knops is in zijn functie als staatssecretaris o.a. voor de samenwerking met de buurlanden verantwoordelijk. In dit kader zal hij in totaal zeven grensregio's bezoeken.

De staatssecretaris heeft tot nu toe de hele dag tot 16.00 uur voor het bezoek gereserveerd. 's Ochtends is hij te gast bij de Provincie Gelderland. Aansluitend bezoekt hij de EUREGIO Realschule in Kranenburg. Hier is de focus gericht op de nauwe samenwerking met het Notre Dame College in Ubbergen. Het middagprogramma zal bij de Euregio Rijn-Waal plaatsvinden. Na een gesprek met het Dagelijks Bestuur vindt in het Euregio-Forum een thema- en projectencarroussel plaats, waarbij er aandacht is voor de onderwerpen Arbeidsmarkt, Onderwijs, Veiligheid, Mobiliteit en INTERREG.

Vast onderdeel van deze serie werkbezoeken aan de grensregio's zijn de voorstellen voor de zgn. "regiomiddelen". De Nederlandse regering heeft ter ondersteuning van de regio's ca. 950 miljoen euro gereserveerd. Een deel van deze middelen is al voor zes vooraf bepaalde regio's gereserveerd. Voor de overige middelen kunnen de regio's voorstellen indienen. Tijdens de werkbezoeken kunnen eerste ideeën en concrete voorstellen besproken worden. Kansrijke initiatieven kunnen dan in een later stadium tot concrete aanvragen worden uitgewerkt.

Hiertoe heeft op 4 april een voorbereidende bijeenkomst bij de Provincie Gelderland plaatsgevonden. De Euregio Rijn-Waal zal o.a. twee initiatieven op het gebied van E-mobility en de oprichting van innovatiecentra voor de regiomiddelen voordragen. Beide initiatieven komen voort uit de kandidatuur "Euregionale NiederRheinLande 2022" voor de Regionale 2022/2025 in Nordrhein-Westfalen.

Besluitvoorstel:

Ter kennisneming

b) Ontvangst Duitse ambassade

Op uitnodiging van de Duitse ambassadeur in Nederland, de heer Dirk Brengelmann, kwamen afgelopen dinsdag ca. 70 vertegenwoordigers uit de Nederlands-Duitse grensregio, van enkele Nederlandse ministeries en de Tweede Kamer bijeen in de residentie van de ambassadeur in Den Haag.

Eregast was Raymond Knops, staatssecretaris van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De heer Knops is als staatssecretaris verantwoordelijk voor de samenwerking met de buurlanden. In zijn toespraak benadrukte hij de betekenis van de grensregio. De grensregio heeft een groot potentieel, dat door over de grens heen samen te werken, nog groter wordt. Dit potentieel moet geactiveerd worden. De staatssecretaris beschrijft de grensregio's als "regio's die bruisen van de energie en ideeën" en vervolgt: "De spelers in de regio weten zelf het beste, wat de regio nodig heeft. Het is aan de inwoners van de grensregio moeten weer het gevoel krijgen, dat er daadwerkelijk wat verbetert. De regering in Den Haag wil daarbij graag pragmatisch, inhoudelijk en financieel ondersteunen", aldus de staatssecretaris. Daarbij keek hij ook kritisch naar de rol van de nationale regering en gaf aan, dat Den Haag te lang niet voldoende rekening hield met de grensregio, "maar nu staan alle signalen op groen", zo sloot de heer Knops zijn toespraak af.

In de aansluitende discussieronde konden de vertegenwoordigers van de grensregio's hun wensen en ideeën met betrekking tot de actuele uitdagingen voor de grensoverschrijdende samenwerking naar voren brengen. Daarbij wezen de deelnemers erop, dat de nationale partners en de Europese Commissie er naar zouden moeten streven om de bureaucratische barrières verder te verminderen en zo laag mogelijk te houden. Dit geldt in het bijzonder voor grensoverschrijdende initiatieven met deelname van burgers en bedrijven.

Vanuit de Euregio Rijn-Waal namen Hubert Bruls (Euregio-Voorzitter, burgemeester Nijmegen), Ulrich Francken (Vice-Voorzitter Euregio, burgemeester Weeze), Dr. Andreas Henseler (Niederrheinische IHK), Prof. Dr. Paul Sars (Radboud Universiteit Nijmegen, Euregio-Ambassadeur) en Jan van Zomeren (Euregio-Ambassadeur) aan de bijeenkomst deel. Het secretariaat werd vertegenwoordigd door Sjaak Kamps (secretaris), Andreas Kochs (plv. secretaris) Peter Paul Knol (Gemeenschappelijk INTERREG-Secretariaat) en Heidi de Ruiter vertegenwoordigd.

Besluitvoorstel:

Ter kennisneming

c) Euregio-Wegwijzer

Ook dit jaar wordt het programma Euregio-Wegwijzer opnieuw aangeboden. Het afgelopen jaar hebben in totaal 68 personen deelgenomen.

Euregio-Wegwijzer bereidt de deelnemers voor op het samenwerken over grenzen heen. Kennis over bestuurlijke, politieke, organisatorische, economische, arbeidsmarkts- en culturele structuren vormt de basis voor een succesvolle grensoverschrijdende samenwerking. Aangevuld met informatie over verantwoordelijkheden, beslissers, besluitvormingsprocedures wordt de deelnemers een breed pakket aan instrumenten geboden, dat zij kunnen inzetten in de samenwerking met het buurland. Naast het opdoen van kennis neemt ook het netwerken een centrale rol in.

Het programma bestaat uit vier onderdelen:

- Cursusprogramma → 2018: 14 en 15 juni
- Excursieprogramma → 2018: 19 september
- Taalcursus Nederlands resp. Duits → 2018: 14-16 november
- Uitwisselingsprogramma

Alle (plv.) Euregioraads- en commissieleden, contactpersonen en Euregio-ambassadeurs hebben in maart een uitnodiging ontvangen.

Besluitvoorstel:

Ter kennisneming